

No. 3.

MARTIŪ 1882

No. 3.

COLUMNA LUI TRAIANU

REVISTA MENSUALĂ

PENTRU

ISTORIA, LINGUISTICA ȘI PSICOLOGIA POPORANĂ

SUB DIRECȚIUNEA

D-lui B. P. HASDEU.

NOUA SERIA

ANUL III.

Redacțiunea și administrațiunea se află în *curtea Bisericii Mihaiu-*
vodă și la *Tipografia Academiei Române*.

Abonamentele se primesc numai pe an: *20 lei pentru România,*
30 franci pentru străinătate.

Veți Sumariul din dosul acestei pagine.

BUCURESCI

TIPOGRAFIA ACADEMIEI ROMÂNE (LABORATORII ROMANI)

No. 26. — STRADA ACADEMIEI. — No. 26.

1882.

SUMARIULŢ N-RULŢ 3 :

- B. P. Hasdeu** : Studie de Sciinţa limbii. Laletica sau fiziologia sunurilor.
- Aron Densuianu** : Semo Sancus şi Sămbele. Studiul de Mitologia Comparativă.
- S. Fl. Marian** : Cinci satire populare din Bucovina.
- Dr. D. Brândza** : Limba botanică a ţeranului român.
- P. Ispirescu** : Din păcăliturile internaţionale ale poporului român.
Cum au pierdut Saşii pe sfinţii lor ?
- N. Densuianu** : Monumente pentru istoria ţerei Făgăraşului.
- I. Bianu** : O nouă lucrare a lui Ascoli. Recensiune.
- B. P. Hasdeu** : Manuscrutul românesc din 1574 aflător la London în British Museum.
- Climescu, Curpănu, Petrov şi Pătu** : Din obiceiurile juridice ale poporului român în districtul Bacău.
- B. P. Hasdeu** : Portretul lui Stefanu cel Mare.

S T A M P Ă :

Portretul lui Stefanu cel Mare după Patrafirul dela Dobrovătu.

 Redacţiunile ziarelor şi revistelor sunt rugate a reproduce sumariul de faţa.

COLUMNA LUI TRAIANU

MARTIU 1882

ISTORIA — LINGUISTICA — LITERATURA POPORANĂ

STUDIE DE SCIINȚA LIMBEI.

LALETICA SAŢ FIZIOLOGIA SONURILOR

de

B. P. Hasden.

(Urmare.— Veđi No. 2).

§ 4.

CARACTERISAREA FIZIOLOGICĂ A SONURILOR.

Pe prima liniă, la producerea fie-cărui son a-parte: *a, i, u, k, g...*, Laletica trebui să lămurască funcțiunea precisă a întregului aparat vocal, care — în sensul strict al cuvântului — se începe dela git, de unde ajunge pînă la nări pe de o parte, pînă la buze pe de alta, cuprindënd tóte organele canalului naso-bucal.

Acéstă sarcină, care constituă însuși punctul de plecare al Laleticef, nu e atât de ușóră precum s'ar păré la cea de'ntăiū vedere.

Generalmente — după cum am mai spus'o în §-ful precedinte — ni se pune înainte pentru orî-ce son câte o gravură, care represintă un cap omenesc în profil, despicat astfel încât noi să vedem cu inlesnire pozițiunea relativă a diferitelor organe la rostirea aceluī son. În fapt, sînt nesce imagini mai mult saū mai puțin fantastice, executate după ceea ce noi credem a observa asupra propriului nostru aparat vocal saū asupra altora în momentul producțiunii sonurilor,

care producțiune însă nici o dată nu se operă la lumină, ca s'o putem urmări cu ochii, ci se petrece în întunecul gurei. Rostiți de'naintea oglindei *d, t, k, g* etc. Uitați-vă cât de bine. Ce vedeți?

Laringoscopul, faringoscopul, rinoscopul, toate instrumentele la cari recurg medicii în examinarea casurilor patologice ale aparatului vocal, sînt excelente pentru a ne procura cunoștința anatomică a canalului naso-bucal; dar ele împedecă pe om să vorbescă, cel puțin să vorbescă ca tot-d'a-una, și deci nu servă mai întru nimic la o caracterizare fiziologică serioasă a elementelor fonice.

Se pretinde că fiziologul descrie producțiunea unui son nu numai după inspecțiunea oculară cea presupusă posibilă, ci încă după o senzațiune tactilă, de vreme ce el simte — bună oră — mișcările de contact ale propriei sale limbi, când rostesc *d, t, k, g* etc. Se mai adaugă, că ambele aceste criterii sînt controlate prin efectul acustic al sonului asupra urechilor. O descripțiune rezultă, prin urmare, din concursul a trei simțuri tot-o dată: vîd, pipăit și auđ. ¹⁾ Din fatalitate, chiar dacă un asemenea triplu examen ar fi practicabil măcar în privința unei pătrimi din complexul alfabetului, totuși concursul limbei și al urechilor nu ne-ar procura decât un rezultat subiectiv, condiționat prin fineța de pipăit și prin exactitatea auđului individual al fiziologului X. Din dată însă ce un al doilea fiziolog Y ne-ar asigura ca a pipăit altfel și a auđit altfel, atunci ce vom face?

Pentru ca Laletica să ne pótă da ce-va obiectiv, neatárnat de neajunsurile nóstre personale pe de o parte, iar pe de alta de dificultățile unei observațiuni directe, cată mai întăiu de toate ca sonul să nu fie judecat prin auđul lui X sau Y, nici pozițiunea organelor în funcțiune prin pipăitul lui X sau Y, ci să se găsescă pentru fiecare son, în opozițiune cu ori-ce alt son, modul de a'l distinge prin vîd și numai prin vîd, fără a ne uita totuși în oglindă sau în gura altuia, de vreme ce acolo nu vom vedé aprópe nemica.

(1) Panitz, *Das Wesen der Lautschrift*, Weimar, 1865, p. 5: "sie (die Physiologie) stützt sich auf Getast, Gesicht und Gehör, hat also drei Sinne zu Bürgen..."

Să ne explicăm.

În teză generală, 'văd'ul subiectiv este susceptibil de a se înșela ca și auzul subiectiv său ca pipăitul; există însă o sferă specială, în care el nu se înșelă mai nicî o dată, și anume figura geometrică. Sonul n'ar pute el óre să se transforme într'o asemenea figură?

Din Acustică se știe, că sonul este o undă de aer avînd o vibrație specifică pentru fie-care calitate și cantitate. Acéastă vibrație specifică calitativă și cantitativă trebui să devină nu numai vizibilă, dar încă să se fixeze într'un mod grafic prin vre-o figură geometrică. Sonul *k*, de exemplu, să se refrîngă tot-d'a-una în curba $>$, nicî o dată $<$; sonul *g*, din contra, nicî o dată $>$, tot-d'a-una $<$.

Dacă Laletica ar reuși a obține în acest mod punctul fundamental al identității sonului, observațiunile noastre ulterioare asupra jocului organelor de fonație la rostirea lui *k*, *g*, *p*, *b* etc., fie prin inspecțiunea oculară a aparatului vocal, fie prin senzațiunea tactilă saú prin orî-ce alt procediment orî-cât de imperfect, ar avé cel puțin o temelie adevérat pozitivă, căci equațiunea cea căutată ar pleca dela ce-va necontroversabil, nu dela o aserțiune personală ca în Laletica de astăzi, în care noi nu sintem siguri de a avé un *k* saú *g* în cea ce ni se dá ca *g* saú *k*.

Dar o asemenea obiectivare grafică a sonului este ea cu putință?

Câte s'aú făcut pînă acum în acéastă privință, sunt de tot próspete și fórte insuficiente; ele ajung însă pentru a ne convinge despre posibilitatea lucrului.

«Procedura optico-acustică — dice Pisko — preface fenomenul acustic într'un fenomen optic. Ea pune ochiul în locul urechii, permițîndu-ne a vedé sonul.»²⁾

Fonoptica, despre care vorbește Pisko, pe care o prevéduse de pe la 1800 Englesul Young și prin care în zilele noastre s'a ilustrat mai cu deosebire Francesul Lissajous, promite linguistului a dobîndi câte o curbă fixă specifică pentru orî-ce element simplu saú compus

(2) Pisko, *Die neueren Apparate der Akustik*, Wien, 1865, p. 111.

al vocii umane; o curbă nu arbitrară, nu combinată de noi-inșine, ci ôre-cum scrisă de câtră însuși sonul, de unde ea se pôte numi *fonautografică*.³⁾

Am ȓis «promite», căci d'o cam dată nu ni s'a dat încă mai nimic.

La fonautografia vocalelor pare a servi pînă la un punct aparatul lui Scott, și mai ales flamiferul manometric al lui König, deși ambele sînt pr e complicate și a  în vedere mai cu sémă modulațiunea cea musicală.⁴⁾

Pe terenul cons nelor, un început instructiv se datorește profesorului Marey dela Collège de France, care — în asociațiune cu doctorul Rosapelly — a reușit a găsi o inscripțiune curat obiectivă pentru consónele labiale *b*, *p*, *f*, *v* și *m*, astfel că *p*, bun -or , nu se mai p te confunda subiectivamente cu *b*, fiind-c  numai în figura lui *b*, nici o dată în a lui *p*, exist  o curbă represint nd vibrațiunea laringelui.⁵⁾ Intre *p* și *b*, «intre o tenue f rte dură și o medi  f rte «m le — ȓice Rumpelt — se află, ca între do  extreme, un lung «șir de nuanțe intermediare.»⁶⁾ Urechia surprinde ea ôre t te aceste nuanțe, sa  cel puțin este ea sigur  de a le surprinde? În Germania de sud — ne spune Brücke — registrele cu adrese pun același nume propriu o dată sub *B* și o dată sub *P*, căci în pronunțiațiunea locală e greu a distinge unul de altul ambele sonuri.⁷⁾ Ei bine, prin procedura fonautografic  a lui Marey un *b*, fie c t de nuanțat, scapă de ori-ce amestec cu un *p*, fie iarăși c t de nuanțat, de vreme ce curba cea represint nd vibrațiunea laringelui, un criteriu independent de organul auditiv al fiziologului, caracterisă ori-ce nuanță a lui *b* și lipsesce ori-c rii nuanțe a lui *p*.

Dacă noi am av  ce-va asemenea pentru t te consónele simple și compuse, atunci și numai atunci Laletica s'ar așeȓa pe o temelie

(3) Cfr. Melde, *Lehre von den Schwingungscurven*, Leipzig, 1864, p. 83.

(4) Cfr. Donders, *De physiologie*, p. 15 sq.

(5) Marey, *Travaux du laboratoire*, Paris, 1876, p. 109—31.— *La méthode graphique dans les sciences expérimentales*, Paris, 1878, p. 390—8.

(6) Rumpelt, *Ueber den Unterschied*, p. 9.— Schleicher, *Sprachvergleichende Untersuchungen*, t. I, Bonn, 1848, p. 123.

(7) Brücke, op. cit. p. 77.

adeverat științifică. Păcat însă că încercările lui Marey de a înscrie mișcările limbii în contacturile ei cu cerul gurei și cu arcada dentară au ramas zădarnice; iar tocmai limba jăcă principalul rol în modelarea consónelor, fiind atât de importantă la producțiunea sonorilor în genere, încât mai tóte grațurile numesc prin ea însăși funcțiunea vorbirii: יָשָׁב , $\gamma\lambda\omega\sigma\sigma\alpha$, *lingua*, slav. языкъ , engl. *tongue*, ung. *nyelv* etc.

Făimosul *fonograf* al lui Edison nu are nici o valóre fonauto-grafică, ⁸⁾ dar aduce un alt serviciu la caracterizarea cea obiectivă a fenomenelor fonice. Având proprietatea de a puté reproduce cuvintele rostite în ordinea inversă a rostirii lor, de exemplu *fargonof* în loc de *fonograf*, el descompune în elementele lor constitutive sonorile cele compuse, probându-ne astfel, că t în *bețe* și ϵ în *ace* nu sînt sunuri simple, ci $t+s$ și $t+g$, de vreme ce la reproducerea lor în ordinea inversă avem *esteb* și *ęta*, iar nu *ęeb* și *eča*. ⁹⁾

Acest rezultat însă nu e pe deplin satisfăcător, fiind numai *qualitativ*, nu și *quantitativ*. Fonograful nu ne arată, dacă t și s în $t=s$ sau t și g în $\epsilon=t+g$ sînt de o potrivă unități, adecă $1+1$, ori dacă unul din ele e unitate și cel-l'alt fracțiune, bună óră $t=\frac{1}{2}t+\frac{1}{2}s$ sau $1t+\frac{1}{2}s$, ori dacă ambele sînt fracțiuni: $\frac{1}{2}t+\frac{1}{2}s$ etc. Afară de acésta, când elementele constitutive ale unui son compus sînt mai complicate sau când unirea lor e mai intimă, fonograful nu le descompune de loc.

Pe lingă experimente instrumentale, cari sînt cele mai sigure, caracterizarea obiectivă a sonorilor s'ar mai puté obținé pe calea patologică, sau mai bine teratologică.

Dacă hóla sau vre-un alt cusur al cutăruia sau cutăruia dintre organele aparatului vocal coincidă tot-d'a-una cu imposibilitatea totală sau parțială de a se rosti un son óre-care, atunci e învederat că starea normală a aceluși organ e necesară la producerea sunului în cestiune. Din punctul de vedere al Laeticeii, ori-ce cauză

(8) Cfr. Techmer, *Versuche mit dem Phonographen* în *Phonetik*, t. 1, p. 61—3.

(9) Cfr. Sayce, *Introduction*, t. 1, p. 335.

patologică a vorbirii defectoase, ori-ce $\mu\sigma\gamma\lambda\alpha\lambda\alpha$, este dară foarte interesantă.

Cât de remarcabile, de pildă, sînt observațiunile clinice ale lui Brücke asupra unei fete, la care era vătămată pinza sau partea cea mișcătoare a cerului gurei (*velum palatinum*). Ea nu putea pronunța consónele line *d*, *b*, *g*, pe cari le înlocuia prin cele forți corespunzătoare *t*, *p*, *k*; iar dacã se silita cu ori-ce preț a rosti pe cele de'r-tăiú, îi eșiau din gură consónele forți cele corespunzătoare precese de nasală, adecã *mp*, *nt*, *nk* sau *nχ*. Din *gut* ea făcea *nkut* sau *nχut*, din *dank*—*ntank*, din *bein*—*mpein* etc.¹⁰⁾ S'ar puté óre închipui un popor întreg, ai căruia toți sau aprópe toți membrii, ori cel puțin străbunii lor din epoca formațiunii limbei, să fi avut sau să aibă din nascere o construcțiune tot atât de vicióasă a pinzei cerului gurei? Ei bine, aú fost și sînt popóre întregi, căroro le-aú lipsit sau le lipsesc cu desăvârșire sonurile *b*, *d*, *g*, ceta-ce nu se póte explica fară o rațiune fisiologică directă sau indirectă. Nu le aveaú Etruscii și'n parte vechii Egipteni; nu le aú o mulțime de dialecte americane și unele chineze. S'ar puté dice că le-aú perdut pină și Grecii moderni, la cari β , δ și γ nu mai sună *b*, *d*, *g*. Ce e mai curios, Grecii moderni, când sînt siliți a pune pe *d* sau *b* într'un cuvînt străin, le scriú $\nu\epsilon$ și $\mu\pi$, întocmai ca bolnava lui Brücke; după cum și vechii Egipteni, la nevoe, transcrieau cu caractere demotice pe străinul *g* prin *nk*. Ce să credem însă, când la extremitatea Asiei cea mai depărtată de Grecia și de Egipt, vedem pe Coreani, cari posedă de secolii o scrisóre alfabetică a lor propriă și căroro le lipsesc sonurile *b* și *d*, transcriend prin *mp* și prin *nt* pe *b* și *d* din cuvintele împrumutate dela învecinații Japonesi? Japonusul *boedooe*, de exemplu, devine la Coreani *mpoentooe*.¹¹⁾

Nisard dice într'un loc, cam in glumă, că verbul frances vulgar *tumer*, care «se dit de tout liquide qui coule pardessus les bords

(10) Ap. Rumpelt, *Ueber den Unterschied*, p. 15 sq.

(11) Pott, *Die Japanische Sprache*, în *Zeitschr. d. d. morgenländ. Gesellschaft*, t. 12, p. 456. — Literale coreane compuse $mp=b$ și $nt=d$, v. în L. de Rosny, *Les écritures figuratives et hiéroglyphiques*, Paris, 1860, p. 12—3, și în Wuttke, *Die Entstehung der Schrift*, Leipzig, 1877, tabel. XXXI.

d'un vaisseau», nu e alt ce-va decât *tomber*, pronunțat de către un om bolnav de coriză. «On sait en effet — observă el — que le «propre de cette indisposition est de supprimer le *b* après l'*m*, comme aussi de changer le *v* en *b*. Je suis *enrhubé* du *cerveau*, dit «le patient...»¹²⁾ De astă dată gluma lui Nisard e serioasă, cel puțin în principiu. Ebel nu se sfiește a constata, că tocmai în acele țări nordice unde bólele catarale se consideră ca principala cauză a mortalității, ne întimpină în graiul disparițiunea regulată a nasalei de'naintea tenuet, de ex. scandinavul *gêck* sau *batt* din *gênk* sau *bant*, vechiul celto-irlandes *cét* = lat. *centum*, *cóic* = lat. *quinque* etc.¹³⁾

O stare teratologică într'o țară pòte fi o stare fórte normală într'o altă țară. Buzele cele umflate prin ipertrofiă ale unui European nu diferă, sub raportul acțiunii lor asupra rostirii unor sunuri, de buzele cele firesci ale unui Negritén. Iată în ce mod medicina ar puté procura Linguisticii nescie informațiuni prețioase.

Tóte câte am spus, sînt menite a arăta datoria cea fundamentală a Laleticei de a se desbăra din ce în ce mai mult de aprecieri subiective asupra caracterului unui son, înlocuindu-le, sau cel puțin controlându-le, prin criterie neatárnate de părerea nóstră individuală, iar mai ales prin mijloce fonautografice și prin studie teratologice. Pe cât timp caracterizarea sunurilor nu e pe deplin obiectivă, ce valóre mai pòte avé, bună órá, lunga listă de 390 vocale și consóne, compusă de principele Ludovic Lucian Bonaparte?¹⁴⁾ Ea se întemeiază pe două puncturi de plecare de o potrivă subiective: orí că principele Bonaparte a făcut experimente fonetice prin propriul seú aparat vocal, orí că a ascultat din gura altora rostirea diferitelor sunuri. În asemenea condițiuni, nimic mai lesne decât a deveni cine-va o victimă de bună credință a unei iluziuni acustice.

(Va urma)

(12) Nisard, *Curiosités de l'étymologie française*, Paris, 1863, p. 305.

(13) Ebel, *Zur Lautgeschichte*, în Kuhn, *Zeitschr.*, t. 13, p. 264.

(14) Ap. Sayce, *Introduction*, p. 353—61.

SEMO SANCUS ȘI SÂMBELE.

STUDIU DE MITOLOGIA COMPARATIVĂ

de

ARONE DENSUȘIANU.

Cercetările asupra datinelor și credințelor noastre abia aș început; iar pînă cîndu nu le vom avea adunate în cea mai mare parte, studiile comparative nu vor fi decît foarte fragmentare.

Unu asemenea fragmentu comparativu vinu a înfățișa și eu cu această ocaziune, din mitologia română și cea vechiă italică.

Dei mitologia *vechiă italică*, iară nu romană sau greco-romană. Scim că prin influința grăcă la Romani se introduse în literatură totu-o-dată și mitologia grăcă. Mitologia vechiă italică, scriitorii latinii o desconsideră apröpe cu totul; și dacă mai aflăm ici-olea amintiri, acesta trebuie s'o mulțumim tenacității poporului, care a știut pînă la vechile sale tradiții. Dreptu-aceia mitologia italică trăind în popor, s'a impus de sine une-orii scriitorilor, de unde noi posedăm aș o sumă notițe, însă adese-orii foarte sporadice și întunecoase. Cele mai multe și mai prețioase le aflăm în *Fasti* lui Ovidiu.

Cu tôte astea, chiar și numai aceste amintiri ne desvêlesc o mitologia italică avută. Mitologia grăcă ni s'a păstrat pînă în cele mai mici amănunte în marea literatură a Grecilor; și totuși ea este mai săracă în personificații decît cea italică, în care, din puținul cătu a scăpatu de uitare, aflăm unu număr cu multu mai mare de deități și, ce este mai însemnatu, aflăm personificate chiar și anumite acte ceremoniale, precum vedem în Cântulu Fraților Arvali;¹⁾ iară în agricultură, mai fie-care pasu alu dezvoltării

(1) Marini, *Atti d. frat. Arv.* p. 382, tav. XXXII și XLIII. — Ambrosch, *Religionsbücher d. Römer*, p. 18, 23, 33, 52.

naturale, mai fie-care lucrare a plugarului are țeitate ea proprie.²⁾ Nu mai amintim de diversele țeități din ceremoniele nupțiale și de altele asemenea. Acestea însă de multe ori sunt creațiunile scriitorilor, cu deosebire ale poetilor, de unde apoi și provin dese contradicții între poeți.³⁾ În mitologia italică aflăm apoi o mulțime de eroi mitici, cari dacă nu au reșit să se cristalizeze într'unu ciclul epic, cauza este că vechile populațiuni italice nu au fost de o naționalitate, iar elementul care le-a închiegat prin supunere în o naționalitate, a desprețuit tradițiunile naționale și a altoit cele grecesci. Unii scriitori latini ne-au păstrat amintirea unor asemenea legende și cântece epice naționale.⁴⁾ Spiritele cele mai luminate ale Romei au vădit în fine greșela ce s'a făcut, desconsiderându-se și dându-se cu totul uitării acele legende naționale. Cicerone în Brutus exclamă cu duioșie : „nimic nu s'a inventat și perfecționat totu-o-dată ; nici nu trebuie să ne îndoim, că înainte de Omeru „n'ar fi fost poeți“. (c. 18, 71.)— «Ce? unde sunt vechile noastre cântece? Măcaru d'ar mai existe acele cântece despre cari Cato ne-a lăsat scris în *Originile* sale, că cu mulți secoli înainte «de el le cântau mesenii la ospețe în lauda bărbaților străluciți...» (c. 19, 75)⁵⁾ Dar acum era pré târziu !

(2) Preller, Röm. Myth. p. 572—596.

(3) A se vedea mai jos sub 5 citațiunea din Erodote.

(4) Dionys. Halic. I, 79. ȃce că încă pe timpul lui Fabius Pictor existau asemenea cântece de cuprinsu eroicu (Πάτριαι ὕμνοι) despre Romul și Romu; cf. I, 31. II, 34. III, 32. VI, 9. VII, 68. VIII, 17, 62, 86.— Livius IV, 20. 53. V, 49. X, 30.— Lachmann, de T. Livii fontib. I. p. 18. 19.

(5) Dreptu aceia mi se pare că celebrul istoricu Mommsen a lunecat a-și linguși sieși și națiunii sale, cându în opera sa „Römische Geschichte“ vol. I. p. 22) edit. 6. a scris : «numai Grecii și Germanii posedu unu isvoru de poezie ce isvoresce de sine ; căci pe pământul verde alu Italiei au cădatu numai puține picături din paharul de aur alu Muselor... În Italia nu s'au putut forma mituri proprie. Peii Italiei au fost și au rămasu abstracțiuni și nu s'au putut înălța sau înveli în o țeță de adevărată transfigurațiune personală. Asemenea și cei mai mari și mai străluciți bărbați, pentru poporul italicu au rămasu fără excepțiune muritori, și în imaginațiunea mulținii nu s'au putut înălța la eroi asemenea țeilor, precumu s'a întemplatu această în Grecia, păstrându-se în amintiri duioșe și în tradițiuni cultivate cu iubire !“ În fața acestora este d'ajunsu să punem pe părintele istoriei, pe Erodote, care fără îndoielă este mai competentu în această materie proprie a sa națională decumu pôte fi unu istoricu cu două mii și vre-o trei sute de ani mai târziu. Erodote ȃce în cartea 2

Din această vechiă mitologie italică, ieau cu această ocaziune o divinitate pentru a o studia în comparațiune cu alta din mitologia noastră română.

La poporul român există între altele următorul

Descântecul de durere de ochi și de albătă :

Astăzi luni de diminéță (sau în orî-ce zi va veni omul)
 Măncară nouă sfinte *Sâmbe albe*
 Pe delul Deleleului,
 Cu măturî în brață,
 Cu cuțite
 Ascuțite,
 Cu mănășterguri de brâu ;
 Și se 'ntălniră cu nouă sfinți părinți.
 Sfinții în piciore se sculară,
 Căciulele de pe capu își luară
 Și pe Sâmbe le întrebară :
 — Voi nouă *Sâmbe albe*,
 Unde ați plecat
 Astăzi de diminéță
 Cu măturî în brață,
 Cu cuțite
 Ascuțite
 Cu mănășterguri de brâu ?
 — Amu plecatu la (cutare)
 Cu cuțitul să-î rademă albéța de trei ori,
 Cu mătură să î-o măturămă de trei ori,
 Cu mănășterguri să î-o ștergemă de trei ori.⁶⁾

Ce voru să fiă cele «noue sfinte *Sâmbe albe*», ce le întilnim în acestu descântec ?

Iată ce ne preocupă în studiul de față.

W. Schmidt, autorul broșurei citate, dice că nu scie și nici alții pe câți i-a întrebatu nu i-au pututu spune, ce sunt «Sâmbele».

capitolul 53 : „aceștia (Omeru și Esiodu) sunt cari au scrisu la Elini în versuri teogonia, au datu Țeiloru epitețe, au împărțitu culturile și funcțiunile lor și au desemnatu figurele lor.”

(6) Das Jahr und seine Tage in Meinung und Branch der Romänen Siebenbürgens, von Wilhelm Schmidt. Hermanstadt. 1866, p. 35.

Cercând să aflăm originea și înțelesul acestui curios cuvânt, iată peste ce am dat!

În Dicționarul de la Buda, la pag. 643, găsim următoarele:

«Simbé. ГЗМБѢ. formula afirmandi : certo, procerto, indubie : «igazán, kétség kívül, bizonyosan : sicher, gewiss, zuverlässig. Nota: «această formulă a întăririi se întrebuintează în trailul de comună și «întru acest chip : Simbénű, sau sántulű Simbénű».7)

„Simbé“ și „Simbénű“ nu pot să fie decât unul și același cuvânt cu *Sámbele*. Ajuns odată aci și urmărind cuvântul pe terenul mitologiei, sperăm că vom afla ce sunt și ce înseamnă „Sámbele“ din descantec, precum și înțelesul real al cuvântului *Simbé* și *Simbénű* din Dicționarul de Buda. Dar înainte d'a urma mai încolo, trebuie să constatăm, că afară de Dicționarul de Buda pe *Sámbe* sau *Sámbenű* nu l'am găsit în nici un alt dicționar românesc din câte am consultat.

Glosarul-proiect al Academiei copiază simplu cele din Dicționarul de Buda, fără a încerca să explice mai aproape sau să afle originea cuvântului, adăugându-l de sine numai : «noi n'am auzit încă odată», și scriind cuvântul reu fără semnul gutural.

Să cercetăm dară, ce înseamnă și ce sunt *Sámbele*.

Dicționarul de Buda, și după el Glosarul academic, nu ne spun ce parte a cuvântului este „Sámbe“. Din cele următoare se vede că *Sámbe* este un vocativ, avându, după Dicționarul de Buda, accentul pe ultima. Perțind cu timpul însemnarea reală, cuvântul a devenit o interjecție, precum țicem : ție! Dómnne! Dómnne sfinte! Dumnețeule! Isuse! la Latină : hercle! mehercle! mecastor! edepol! mediusfidius! ș. a. Natura interjecției este de a scurta cuvântul cât se poate mai tare, precum vedem mai sus în limba latină : „hercle“ în loc de „hercule“, „edepol“ = „medens Pol-lux“, și altele ca : „sodes“ = „si audes“! „sultis“ = „si vultis“! „sis“ = „si vis“! În limba română în popor auzim : *ajte-ție* =

(7) În dicționarul de Buda se pune pe *i* semnul sunetului gutural. Eu îl scriu în cele următoare cu *ă*, pentru motivul ce se vede mai în jos; la Schmidt e scrisă «*Sámbe*» fără nici un semn, după ortografia cipariană, cu care i s'a comunicat descântecul.

ajute Dumneșă ! *tam-tale* = mulțămimă d-tale! *bună-mnăța* = bună diminăța! *tu fa* = tu fată! *măi fra* = măi frate! *măi so* = măi soțule! *măi né* = măi nene! Îară în numile proprie asemenea scurtări sunt fôrte dese.

Dreptă-aceșă *Sămbé*, săă este scurtatū din vocativulū *Sămbene*, săă este vocativulū dela *Sămbă*, schimbându-și accentulū pe ultima prin petrificarea cuvîntulū în interjecțiune. Eă sum pentru părerea cea din urmă, considerăndū *Sămbé* ca vocativū dela *Sămbă*. *Sămbă* este cuvîntulū originalū vechiū, iară *Sămbénū* formă mai năă.

Darū ce e *Sămbă* săă *Sămbénū* ?

Este o ființă mitologică identică cu *Semo Sancus* din vechia mitologiă italică. Ce să fie însă *Semo Sancus*? În scriitorii latini aflăm următorele notițe despre acășă ființă mitologică :

Querebam Nonas Sanco Fidione referrem,
An tibi, Semo pater; cum mihi Sancus ait:
Cuicunque ex illis dederis; ego munus habebō.
Nomina trina fero: sic voluere Cures,
Hunc igitur veteres donarunt aede Sabini:
Inque Quirinali constituere iugo.

(Ovid. Fast. libr. VI. 213—218)

Ibant, et laeti pars Sancum voce canebant
Auctorem gentis, pars laudes ore ferebant
Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus
Dixisti populos magna ditioe Sabinos.

(Sil. Ital. De bello pun. sec. VIII. 421—424.)

Sancte pater salve, cui iam favet aspera Iano:
Sancte, velis libro dexter inesse meo.
Nunc quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic Sancum Tatii composuere Cures.

(Propert. libr. IV. 9,71—74.)

«Aedes eius (Vitruvii) quae essent in Palatio diruendas, bona *Se-
moni Sanco* censuerunt consecranda: quodque aeris ex eis redac-
tum est, ex eo aenei orbes facti, positi in Sacello *Sanci* versus
«aedem Quirini» (Liv. VIII. 20). În unele edițiuni se află *Sangus*,
declinatū după a patra declinațiune, ca și *Janus* la unii scriitorii.

La Festus aflăm următorele :

«In aede Sancus qui Dins Fidius vocatur» (p. 241). «Propter viam

«fit sacrificium quod est proficiscendi gratia Hereuli aut Sanco
«qui scilicet idem est deus» (p. 229). «Sangualis porta» (p. 317).⁸⁾
«Sanqualis avis» (ibid.), pasere consacrată lui Sanctū.⁹⁾

La Augustinū, Civ. Dei XVIII, 19 : «Sabini etiam regem suum
«primum Sangum, sive ut alii apellant Sanctum retulerunt in deos.»

Dionys. Halic. II. 48 dice : Κάτων δὲ Πόρκιος τὸ μὲν ὄνομα τῶ Σα-
βίνων ἔθνευ τεθῆναι φησιν ἐπὶ Σαβίνου τοῦ Σάγκου, δαίμονος επιχωρίου.

La Eusebiū, Ist. ecles. II, 13 aflămū inscripțiunea :

ΣΙΜΩΝΙ ΔΕΩ ΣΑΓΚΤΩ, va să dică : Simoni Deo Sancto.¹⁰⁾

Maî amintimū încă următorele inscripțiunii :

Mommsen I. N. n. 6770 : Semoni Sanco Deo Fidio Sacrum Sex.
Pompeius Sp. F. Col. Mussianus Quinquennalis Decur. Bidentalibus
Donum Dedit.

Henzen la Or. p. 162 : Sanco Sancto Semoni Deo Fidio Sacrum
Decuria Sacerdotum Bidentalium Reciperatis Vectigalibus.

Totă la Henzen n. 6999 : Phileros ex decreto XXX virum sa-
cellum Semoni Sanco de sua pecunia fecit.

În Tablele Eugubine ilū aflămū în următorele forme : Fiso
Sansie, Fisovi Sansi, Saçi Iuve-patre, Iupater Saçe, Saçe sakre.¹¹⁾

Din aceste notițe rezultă, că deitateea în cestiune avea următó-
rele numi :

Sancus,
Sangus,
Sanctus,
Semo Sancus,
Semo Deus Sanctus,
Semo Sancus Deus Fidius,
Sancus Sanctus Semo Deus Fidius.

(8) Acéstă pórtă a fostă unde astăđi se află *Fontana Trevi* în *Via della Dataria*
după cumă spune Becker în *Röm. Alt. I*, p. 133.

(9) A se vedé și Liv. 41, 13.—Plin. 10, 7, 8 § 20.—Iul. Obseq. 63.

(10) Afară de acestea, Sancus se maî amintese și la alți scriitorī, precumă Lac-
taut. De fals. relig. I. 15. —Iustin. M. Apolog. I, 26, 56.—Tertul. ad. Nat. II. 9. A-
polog. 13.

(11) Les Tables Eugubines par Michel Bréal, Paris 1875, tabl. II, VI.

Numile din Tablele Eugubine, scrise în dialectul umbriț, scriindu-le în limba latină ară suna :

Fisus Sancius sau Fisovius Sancius, adică Fidius Sancius;
Sancius Iovis Pater;
Jupiter Sancius;
Sancius Sacer.

Ce ne împoartă cu deosebire, este că Sancus, atât în notițele scriitorilor latini, cât și în Tablele Eugubine, scrise într'un dialect popular, este identic cu Deus Fidius sau Dius Fidius.

Dius (de aceeași origine cu *deus, dies, divus*) propriamente înseamnă strălucitor, iar ca substantiv *dium* respective *divum* înseamnă cer, care însemnare s'a păstrat în *sub dio, sub divo* și *sub divum* : «sub cerul liber».

Cu acesta se unesc pe deplin notița ce o aflăm într'un scriitor, care dice că *Sancus* în limba sabină înseamnă «cer». ¹²⁾

Fidius vine dela *fidus*, credincios. Va să dică Sancus Dius Fidius este un de al strălucirii, al cerului luminat sau *al luminei* și al *credinței*, și ca atare el era invocat la jurăminte, era un de al jurămintelor. ¹³⁾ După cum ne spune Varro (L. L. V. 66), la Sabin era datina ca acest jurământ să se facă sub cerul liber (sub divo); va să dică promisiunea de credință (fidius) să se facă la lumina zilei (dies), pentru ca să se îndeplinească amândouă attributele deului, cum am dice noi astăzi : pe credința lui Dumnezeu și pe sântul sora!

Așa dară legătura cea mai d'aprobe între «Sâmbé» sau «Sâmbén» și între «Semo ¹⁴⁾ Sancus Dius Fidius» o avem, întrebuintându-se

(12) Io. Lyd. De Mens. IV. 58.

(13) Medius fidius.—Quidam existimant iusiurandum esse per Divi fidem, quidam per diurni temporis i. e. diei fidem (Paul. p. 147. la Preller, p. 635.)

(14) Numele Semo nu ne împoartă în acest studiu. Mommsen în Corp. Ins. Lat. 1. pag. 10, combătându părerea lui Marțian Capella, care esplică pe *semo* cu *semideus*, susține că *semo* s'a format din privativul *se* și *homo=se—homo=semo*, ca și *nemo* din *ne-homo*, ceea ce nu ni se pare nimerit, pentru că la Macrobiu, Sat. 16, 8. aflăm *Semonia* deitate a semănăturilor, care este numai forma feminină dela *Semo*, și prin urmare în fond sunt identice și trebuie să aibă aceeași origine, iar *Semonia*, care în locul citat obvine și sub forma *Scia, Segetia*, fără îndoială vine dela *semen*, semănătură, format din rădăcina *se* și sufixul *man*, care în latina

fie-care în formulele de afirmare, de întărire, de jurămintă. Asemenea amă constatată că Sancus sau Sancus Dius însemnă propriamente strălucire, lumină, cer. Din punctul de vedere al înțeleșului, ne mai rămăne să cercetăm, dacă *Sămbele* din descăntecul reprodus mai sus potă să aibă o asemenea însemnare de strălucire, de lumină. Dacă vomă pută proba și acăsta, atunci urmăză cu o rigóre matematică, că *Sămbé*, *Sămbénŭ* și *Sămbe* sunt identice între sine și tóte împreună identice cu *Sancus*.

Înainte de tóte, trebuie să constatăm că *Sămbele* vină înainte într'ună descăntec, care se pronunță contra durerii de ochi și a albeșei, va să dică voesce a reda ochiloră *lumină*. Mai încolo, *Sămbele* se numescă în descăntecă «albe». Acăsta încă este ună atribută ală luminei. În limba latină aflăm :

Interea Sol *albu'* recessit in infera noctis.

Interea fugit *albu'* jubar Hyperioni' cursu

Ut primum tenebris abjecteis *inalbat*

Dies. (Hieron. Columna, Enni Fragments p. 23,65,119)

Regina e speculis primum ut *albescere* lucem

Vidit. (Virg. Aen. IV. 586)

«Iam jam *albicascit* Phoebus» (Mattijs la Gell. 15,25,1).

«Caesar exploratis regionibus *albente caelo* omnes copias castris educit» (Caesar. Bell. Civ. I. 68; asemenea și în Bell. Afr. 11,80.)

În limba română: *se albesc* de *diuă*, în *diua albă*, a intrată *alba în sată* = s'a făcută *diuă*.

Prin urmare, ni se impune de sine conșlusiunea, că sub *Sămbe* se

(a se vedă Corssen, Ueber Aussprache und Vokal. I. 572sq. — Schleich. Comp. d. vergl. Gram. ed. 4. p. 396.) trece în *men* și *mon*, și d'acă din *Semon*, *n* finală cădând, a rămasă *Semo*, ca ho-mo, he-mo, te-mo, ser-mo, pul-mo ș. a. la cară apoi în cele-lalte casură *n* reapare: ho-min-is, te-mon-is... asemenea Se-mon-is, Se-mon-es. Va să dică Sancus are totă-o-dată și atributulă de *Semăntoră* sau protectoră ală semănturilor. Acăsta nu numai că nu schimbă întru nimică din atributulă lui de *Dius*, strălucitoră, luminătoră, ci din contra îlă esplică și-lă întăresce și mai multă, căci *lumina* sau *căldura* este puterea ce nasce, cresce și mătoreșce semănturile. În fine, chăiar din cuprinsulă Tableloră Eugubine se vede că se invocă divinitășii ce protegă câmpurile, cea-ce confirmă și mai multă cele de sus.

înțelegu «ține de lumină», și în ultima analiză sunt personificarea rașelor de lumină, cari cu agerimea lor, reprezentată în descântecū prin «cuțite ascuțite», și cu puterea lor de a alunga întunereculū, reprezentată prin «mături» și «mâneșterguri», depărtéză, alungă întunereculū și redaū ochilorū lumină.

Tóte acestea se confirmă deplinū și într'unū modū minunatū prin unū altū descântecū totū «de albéță», publicatū de d-lū S. Fl. Marianū în Albina Carpaților, No. 22 din 1879. Etă ce stă între altele în acestū interesantū descântecū :

Maica Domnului
 Din pórtă cerului
 Scară de aurū a slobođitū,
 Pe dinsa s'a scoboritū,
 Înaintea lui N. a eșitū,
 De mâna dréptă l'a luatū,
 De pe sóre l'a înturnatū,
 Ș'a pornitū, și a plecatū
 Pe drumulū lui Adamū
 La fóntána lui Jordanū,
 Ș'a tēlnitū
Trei surori a Sórelui
Cu trei măturī,
Cu trei greble,
Cu trei mâneci de mătasă albă.

Maica Domnului
 Cumū le-a tēlnitū,
 Cumū le-a zăritū,
 Póla a întinsū,
 Calea le-a cuprinsū,
 Și le-a cuvintatū,
 Și le-a întreatū :
 — Unde mergeți voi,
Trei surori a Sórelui?
 — Că noi mergemū
 Și ne ducemū
 La fóntána lui Dumneđeū,
 S'o curățimū de gozuri
 Și de gloduri!

— Nu mergeți,
 Nu vă duceți,
Voți trei surori a Sorelui,
 La fântâna lui Dumneșeu!
 Că fântâna lui Dumneșeu
 E curată
 Luminată
 Ca de Dumneșeu ce-i dată.
 Da voi mergeți
 Și vă duceți
De curățitiți albețele
 De pe ochii lui N :
 Curățitiți albătă albă,
 Albătă neagră,
 Albătă roșă,
 Albătă de 99 de feluri,
 Albătă de 99 de chipuri.
 Cătați-o în cleștele (?) capului,
 În fața obrazului,
 În genele ochilor,
 În pregiurul ochilor,
 În lumenele ochilor,
 Curundă
 Mai curundă
 Cu grebele o greblați,
 Cu forfecile o forfecatiți,
 Cu măturile o măturați,
 Cu unghiile o ciupiți,
 Din ochi mi-o fugăriți,
 Cu mânicile o ștergeți, etc.

În acestă descântecă din Bucovina numele ținelor, *Sâmbele*, nu-lă mai aflămă; l'aflămă însă înlocuită cu adevărata însemnare a cuvintului, căci *Surorile Sorelui*, cari asemenea sunt cu mătură, cu greble în locă de cuțite, și cu mâneci în locă de mănăștergură, sunt înșeși *Sâmbele*; va să dică corespundă pe deplină, nu numai după însemnarea reală a cuvintelor, dar—ce este mai multă—chiară și în atribute.

Se pôte o consonanță mai surprinșetóre ?

Descântecul din Schmidt este dela Rășinari, cumă ne spune însuși autorul; alu d-lui S. Fl. Marianu, dela Ciudeiu din Bucovina; va să ȋică din două colțuri opuse, depărtate și despărțite încă prin Carpați. Celu d'întăiu este în coprinsu și formă nespusu de vechiu. Elu a păstratu tōtă originalitatea vechiă italică. Celu din Bucovina a conservatu spiritulu, schimbându'și forma, modernisându-se.

Rămăne să mai deslegămū încă două cestiuni.

Dacă Sămbele sunt d'o origină cu Sangus, atunci, pentru ca să putemū avē femininul *Sămbă*, trebue ca și în vechia mitologiă italică să fie ȋeitarea feminină *Sanga*.

Adevăratu, acēstă formă nu o aflămū. Scriitorii nu ne-au transmis'o. Este însă de observatū, că generalmente în vechile mitologii pe lingă divinitatea masculină, mai totu-d'a-una era una feminină. Etă ce ne-a lăsatū scrisū despre acēsta filosofulū Seneca în Nat. Quaest. III, 14, unde vorbesce despre elementele din cari s'arū fi compusū universulū :

«Egipteniȋ ȋiceau că sunt patru elemente; ei apoi din fie-care făceau câte douē : bărbatū și femeiă. Aerulū vinturosū ilū numiau bărbatū, pe celū negurosū și liniștitū femeiă. Marea o numiau apă bărbătescă, tōtă cea-l'altă femeiască. Foculū unde arde cu flacără se ȋicea bărbatū, iarū femeiă unde strălucia fără să te ardă atingēndu-lū. Pămintulū virtosū, stāncile și ripele le numiau bărbatū, iarū femeiă care se pōte lucra și cultiva.»

În mitologia grēcă aflămū Joe și Juno, Neptunū și Thetis, Pluto și Proserpina, Apollo și Diana ș. a.

În mitologia italică acēstă împărechiare este și mai lăȋită. Aici aflămū : Faunus — Fauna, Fatuus — Fatua, Gaius — Gaia, Ianus — Iana, Limentinus — Limentina, Lunus — Luna, Manius — Mania, Matutinus — Matuta, Semo — Semonia, Silvanus — Silvana, Volumnus — Volunna, ș. a.

Dreptū aceia pe lingă Sancus a esistatū și Sanca.

A două și cea din urmă cestiune este a arēta, cumū *Sămbū*, *Sămbēnū* sau *Sămbele* s'au pututu forma din *Sancus* — *Sanca*.

Amū vȋȋutū că *Sancus* se mai scriea și *Sangus*, ba fără indoielă și *Sanguus* și *Sanquus*, căci aflămū adiectivulū *sangualis* și *san-*

qualis, așa dară și *Sanga*, *Sangua* și *Sanqua*. În inscripțiunile latine mai aflăm și un număr de persoane *Sanguri(us)*.¹⁵⁾

Din latinul *lingua* noi avem *limbă*; asemenea din *Sanguis* — *Sangua* s'a format *Sambu* — *Sâmbă*.¹⁶⁾ În câtă este pentru schimbarea lui *n* în *m*, ea s'a operat deja la Români prin influința labială a lui *b*, totu și în *limbă* = *lingua*.

Îată într'unu cuvintu o istorie de mii de ani! Și câte voru mai fi d'acestea în tradițiunile poporului nostru, pe cari nu le cunoșcem încă!

CINCI SATIRE POPORALE DIN BUCOVINA

culese de

S. FL. MARIAN.

I

JUDECATA VORNICULUI.

Trandafiră dela Sucévă!
 Trece lelea, nu mă 'ntrebă,
 Par'că aşu fi unu pribagă,
 Nu î-aşu fi fostu nici cându dragă.
 Trece lelea mâniósă :
 S'a bătutu cū-a loră a-casă;
 Trece pîn' la vorniculă
 Să-şi pârască bărbatulă,
 Că elă a fostu la cositū,
 Ea a-casă s'a greşitū
 Şi cu altulă s'a iubitū,

(15) Corp. Inscript. Lat. I. n. 1419.

(16) Schimbarea lui *ngu* sau *ngu* în *mă* în unele dialecte italiene este mai consecventă ca în româna. Aşa d. e. în dialectul corsicanu din *quinque* s'a făcutu *chimbe* cinci; din *sanguine* — *sambene* sânge; din *inguine* — *imbene*; din *lingua* s'a făcutu și la Corsican *limba* (a se vedé Rivista di filologia e d'istruzione classica pe 1881, Torino, fasc. 1—2 p. 14, 16, 17),

S'a iubită, s'a drăgostită,
 Bărbatulă că m'ă-găsit'o
 Și frumosă m'ă-pălmuit'o
 De i-a trecută de iubită,
 De iubită, de drăgostită.
 Trece lelea și se duce,
 Și la vornică cumă ajunge
 Vorniculă așa mi-î ȃice :
 — Ce caȃi, nevastă, pe-aice ?
 ȃră lelea mi-î respunde
 C'ună glasă jelnică ce pătrunde :
 — Vornicele, cândă ȃi-oii spune,
 Multe pătimescă în lume,
 Maî multă rele decâtă bune,
 Că de patimele mele
 Și lui Dumneȃeă e jele :
 Bărbată-a fostă la cosită,
 Eă a-casă m'amă greșită
 Și cu altulă m'amă iubită,
 M'amă iubită, m'amă drăgostită,
 Bărbatulă că m'ă-găsită
 Și, vaî, răă m'ă-pălmuită,
 Ardă-lă foculă mangosită !
 Da vorniculă omă cu minăte,
 Cumă era de maî nainte,
 Lelișoreî mi-î respunse
 Și din gură că mi-î spuse :
 — Nevastă, drăguȃa mea !
 Mergî a-casă și iubiă, (*)
 De bărbată grijă n'avea ,
 Bărbatulă de-a și veni,
 Nemică nu i-a folosi,
 Număî de te-aî sci feri.
 Iubesce-te, te iubesce
 Inima câtă iȃi poftesce,
 Și cu altulă și cu mine,
 Număî să nu scie nime ;
 Și cu mine și cu altulă,
 Număî să n'audă satulă

(*) Așa în gura poporului.

Și să nu scie bărbatul,
 Că bărbatul de va sci
 Vaî de capul tău va fi,
 Că de te prinde bărbatul
 Te bate pîn' te iea dracul,
 Și dracul de te-a lua
 Să nu fie vina mea!

II

JURĂMÎNTULŢ DRĂGUŢULUI.

Dorū de mândra m'a ajunsū,
 Eū la murgū în grajdū m'amū dusū
 Și pe dînsulū șéua-amū pusū,
 Tocmai la mândra m'amū dusū
 Și 'n brăţucă mī-amū luat'o
 Și 'n gură mī-amū sărutat'o,
 Inima mī-amū destulatū.
 Ea din gur' a cuvîntatū :
 — Haî, haî, haî, bădiţă, bine,
 Tu mai aî pe óre-cine!
 — Ba eū, mândră, m'oiū jura,
 De mai amū pe cine-va
 Să n'ajungū să mai trăescū,
 Ci 'ndată să mē topescū
 Ca sēulū celū de berbece
 Cândū ilū puî în apă rece!
 — Haî, haî, haî, bădiţă, bine,
 Tu mai aî pe óre-cine!
 — Ba eū, mândră, m'oiū jura,
 De mai amū pe cine-va,
 Nainte de-a fi 'nseratū
 Să morū, dragă, spinđuratū
 În căstăî de petrinjeî,
 În fune de clopoţei! . . .
 — Haî, haî, haî, bădiţă, bine,
 Tu mai aî pe óre-cine!
 — Ba eū, mândră, m'oiū jura,
 De mai amū pe cine-va
 Să morū, dragă, înecatū

In vinu fertu și piperatu !
 — Hai, hai, hai, badița, bine,
 Tu mai ai pe ore-cine !
 — Ba eu, mandră, m'oiu jura,
 De mai amu pe cine-va
 Sa moru, dragă, 'nădușitu
 Sub o cergă invălitu ! . . .

III

V O L I N C U Ţ A .

Frunđa verde erbă neğră !
 Volincuța mea cea dragă,
 Ce ți-i cămeșuica neğră ?
 Ori soponulu s'a scumpitu,
 Ori cu apa te-ai sfăditu,
 Ori bărbatul ți-ai uritu,
 Ori cu lenea te-ai tâlnitu ?
 Ori soponulu scumpu-ți-i ?
 Ori căldarea spartă-ți-i ?
 Ori vadulu departe-ți-i ?
 Ori foculu de ghiță-ți-i ?
 Ori bărbatu uritu-ți-i ?
 De ți-i uritu bărbatul,
 Lasa-lu, dragă, la draculu,
 Iubeste-te cu altulu !
 — Frunđa verde de dudău !
 Bade, badișorul meu,
 Cu lenea nu m'amu tâlnitu,
 Soponulu nu s'a scumpitu,
 Cu apa nu m'amu sfăditu,
 Bărbatul nu l'amu uritu,
 Foculu încă n'a 'nghietatu
 Și căldarea nu s'a spartu,
 Dar' mi-i apa peste mână :
 N'amu fostu la părău de-o lună,
 Și mi-i apa 'ntr'unu tăpșanu :
 N'amu spelatü cămeși d'unu anü !
 — Volincuța, Volincuța !
 Vedü câtü ești de hărnicuța:

Tu de cândă te-ai măritatū,
 Măna 'n cofă n'ai băgatū:
 Pe din nuntru-î cu bureți ;
 Din afară'i cumă o veți:
 Jură împrejură cu orezū,
 Pintre cercuri
 Puî de epuri,
 Pintre dōge
 Puî de brōsce;
 Catū la blide,
 Prindū a ride :
 Catū prin blide, 'i mucegaū,
 Iar' prin casă-î plinū de scaū . . .
 Fata mamei jucăușă
 Cu gunoîlū pînă 'n ușă,
 Pune boi la tînjală
 Și scōte gunoîu-afară;
 Orî ilū scōte, orî te lasă,
 Că totū vei fi gunoîosă
 Cumă ai fostū la mă-t'-a-casă! . .

IV

SFATULŪ NĀNAȘEI.

Fine, fine,
 Constantine !
 De voesci să-ți fie bine,
 Vin' de te-î iubi cu mine !
 — Dōmne ! nānășică dragă !
 Nu cum-va vorbesci în șagă ?
 De micuț m'ai botezatū,
 De mare m'ai cununatū,
 Őre nu ni-a fi păcatū
 Amîndoi a ne iubi ?
 Eū credū c'omū păcătui !
 — Fine, fine,
 Constantine !
 Ascultă-mă tu pe mișe
 Și las' de nu va fi bine,
 Că vomū face poduri

Peste gloduri,
 Și punți
 Peste munți,
 Ș'omă da vaci
 Pe la săraci,
 Și juncan
 Pe la sărman,
 Și juninci
 Pe la calici,
 Și bouți
 Pe la cei ciunți,
 Ș'a veni postulă celă mare
 Ș'omă da două sălindare :
 Unulă pentru mine
 Ș'altulă pentru tine,
 Și Dumneșă ne-a erta,
 Nemică nu ni s'a tēpla :
 Postulă mare va veni,
 Sălindare vomă plăti,
 Dumneșă ne-a ispăsi
 Și nemică nu ne-a fi ! . . .

V

ȚĚRANULŪ ȘI CĪOCOĪULŪ.

I

Frunșă verde baraboă !
 La móră la Dorohoă
 Merge-ună cară cu patru boi
 Incărcată cu păpușoi.
 Dinapoă carului
 Merge 'n fuga calului
 Ciocoiășulă satului
 Cu năravulă dracului
 Și șice țĚranului :
 — Bună ajunsulă, măi țĚrane !
 — Nu-ți mulțămesă, măi cucóne !
 — Măi țĚrane, tu ești bată !
 — Latri, ciocoiu gulerată,
 Că de-asără n'amă mâncată

Și tu ȕici că eă sînt bată !

Iară ciocoifulă satului
 Cu năravulă dracului,
 Sciindă rîndulă calului
 Nu-și lasă năravulă lui,
 Pune-o mână pe oblăncă,
 Alt' o bagă 'n sînu adăncă
 Și scôte-ună biciu plumbuită,
 Plumbuită, resplumbuită,
 Ș'avîntăndu-lă într'o parte
 Trage la țerană pe spate,
 Trage una, trage două,
 Trage mereu pin' la nouă.

Iar' țeranulă satului,
 Sciindă rîndulă carului
 Bagă mână pe sub scórță
 Și scôte-o măciucă grósă,
 Grósă, grósă, cîtorósă,
 Ș'avîntănd'o într'o parte
 Trage la ciocoiu pe spate,
 Trage una, trage două,
 Trage patru-ȕeci și nouă,
 De-i rupe spinarea 'n două
 Și-î crepă pelea în nouă,
 Și trăgēndu-î cāte-î trasă
 Pe ciocoiu apoi ilă lasă
 Și se duce 'ncetă spre casă.

II

Frunȕulița bradului !
 Ciocoiașulă satului
 Cu năravulă dracului
 Trage pîtenă calului
 Și fuge spre satulă lui.
 Iar' în sată cumă îmă ajunge,
 Dreptă la crășmă mi se duce
 Și astfelă din gură-mă ȕice :
 — Măi Ione Balabane!
 Rēu mē doră cele ciolane,
 Scolă țute în picioră
 Ș'aprinde o luminare

Și-mi dă rachiū de celū tare,
Dă-mi rachiū de trei parale
Și mă frecă pe spinare !

Balabanū sare de grabă
Și pe ciocoīu ilū întrebă :
— Darū ce mi-ai pășitū, cucóne,
De te dorū cele ciolane ?
— Ia m'amū bătutū c'unū țeranū,
C'unū țeranū, c'unū hoțomanū !

Atuncī Ionū Balabanū,
Sciindū rindulū crișmei sale
Iea rachiū de trei parale
Ș'unū pumnū bunū de sare mare
Și mi-lū frecă pe spinare.

Iar' ciocoīulū satulū
Cu năravulū draculū,
Usturându-lū la spinare
Strigă, strigă 'n gura mare :
— Măi Ióne Balabane!
Rēū mă dorū cele ciolane,
Mai încetū din frecătură
Că-mi sarū și dinții din gură !

Dar' Balabanū ce făcea ?
Mi-lū freca și mi-ī dīcea :
— Așa-ți trebui, măi cucóne !
Ce nu te lași de bătóne ?
Nu te 'ncepe c'unū țeranū,
Că ș'asa elū ți-ī dușmanū,
Căci țeranulū cândū te bate
Zaci unū anū și jumătate !

LIMBA BOTANICĂ A ȚĂRANULUI ROMANŪ

de

Dr. D. Brândza.

(Urmare. Veđi No. 1 și 2)

L.

- Lemn-cânesc* (munt.), *Lemnu-câneluș* s. *Măliniță* (mold.), *Ligustrum vulgare*, Troène.
- Lemn-dulce*, veđi *Ierbă-dulce*.
- Lemnu-Domnuluș*, *Artemisia Abrotanum*, Aurone, Citronelle.
- Leuștén*, *Levisticum officinale*, Livèche.
- Leurdă*, *Allium ursinum*, Ail-des-bois.
- Liliac*, *Syringa vulgaris*, Lilas.
- Limbariță*, *Limba-bróscei*, *Alisma Plantago*, Plantain-d'eau.
- Limba-bouluș*, *Achusa officinalis*, Buglosse, Langue-de-boeuf.
- Limba-câneluș*, *Cynoglossum officinale*, Cynoglosse, Langue-de-chien.
- Limba-cerbuluș*, *Scolopendrium officinale*, Scolopendre. Veđi *Limba-vecinei* și *Navalnic*.
- Limba-pesceluș*, *Statice Gmelini*, Staticé.
- Limba-vecinei*, *Scolopendrium officinale*, Scolopendre. Veđi *Limba-cerbuluș* și *Navalnic*.
- Linăriță*, *Linaria vulgaris*, Linaire.
- Linteapratuluș* (mold.), *Bob-de-țarină*, *Lathyrus silvestris* și *L. latifolius*, Gesse.
- Lintiță-de-apă*, *Linteabroscei*, *Lemna minor*, Lentille d'eau.
- Lipiciă* (munt.), *Cuscuta europaea*, Cuscute. Veđi *Turtel*.
- Lipiciă*, *Holeră*, *Cornuță*, etc. *Xanthium spinosum*, Lampourde.
- Lobodă*, *Atriplex hortensis*, Arroche des jardins.
- Lopătică*, *Lunaria rediviva*, Monnaie du Pape.
- Lozie*, *Salix fragilis*, *S. vitellina*, Osier jaune.
- Lubeniță*, varietate de *Pepene-verde* s. *Harbus*.
- Lumînărica-Domnuluș*, veđi *Códa-vacei*.
- Luminița-noptii*, *Oenothera biennis*, Herbe-aux-ânes.
- Luminósă*, *Viță-albă*, *Clematis vitalba*, Herbe-aux-gueux.
- Lumînărică*, *Gentiana asclepiadea*, Gentiane asclépiade.

M.

- Mac-roșu*, *Paparone*, *Papaver rhoeas*, Coquelicot.
Măcriș, *Rumex acetosa*, Oseille.
Măcriș-de-rîuri, veđi *Dracilă*.
Măcrișu-îepurelui, *Oxalis acelosella*, Oxalide.
Malaii-tătărăsc, *Mei-tătărăsc*, *Sorghum vulgare*, Houque Sorgho.
Malaii (mold.), *Mei* (munt.), *Panicum miliaceum*, Millet. Veđi
Pasat.
Malaii (munt.), făină de Porumb.
Mălin, *Prunus padus*, *Cerisier-à-grappes*.
Mălinită, veđi *Lemnu-cânelui*.
Mama-pădurii, *Lathraea squamaria*, *Lathrée*, și *Asperula odorata*, *Aspérule*.
Măngăierea-apelor, *Euphrasia officinalis*, *Eufraise*.
Mărariu, *Anethum graveolens*, *Fenouil-bâtard*.
Mărgărite, *Chrysanthemum Leucanthemum*, *Grande-Marguerite*.
Mărgăritar, *Loranthus europaeus*, *Loranche d'Europe*.
Mărgăritărel, veđi *Lăcrămiore*.
Mărgică, *Melica uniflora*, *Mélique*.
Marole, veđi *Lăptucă*, *Lăptuci*.
Măr-pădureț, *Pădureț*, *Malus communis*, *Pommier sauvage*.
Măru-lupului, *Cucurbețică*, *Aristolochia Clematitis*, *Aristolochie*.
Măselariu, *Măselăriță*, *Hyosциamus niger*, *Jusquiamе*.
Mătasa-bróscelor, *Mătrétă-de-apă*, *Conferva amphibia*, *Confèrve*.
Mătăciune, *Iarba-stupului*, *Roiște*, *Melissa officinalis*, *Mélisse*.
Mătăciune, *Dracocephallum moldavica*, *Dracocéphalle*.
Mătrăgună-Dómnă-mare, *Mătrăgună-érbă-bună*, *Impèrătésa-buruienilor*, *Impèrătésă*, *Atropa Belladonna*, *Belladonne*.
Mătrétă-de-apă, veđi *Mătasa-bróscelor*.
Mături-de-grădină, *Kochia scoparia*, *Belvedere*.
Mazăre, *Pisum sativum*, *Petit-pois*.
Măzeriche, *Bobușor*, *Bob-de-țarină*, *Lathyrus silvestris*, *Gesse*
sauve, și diverse specii de *Vicia*.
Mei, *Milium effusum*, *Millet*, veđi și *Mălaii*.
Mei-păsăresc, *Lithospermum officinale*, *Grémil*.
Mei-tătărăsc, veđi *Malaii-tătărăsc*.
Merișor, *Buxus sempervirens*, *Buis*.
Merișor (munt.), *Cununiță* (mold.), *Vinca minor*, *Pervenche*, veđi
Pervincă.

- Merișor-de munte*, Vaccinium Vitis idaea, Airelle-rouge.
Mestécăn, Betula alba, Bouleau.
Micsandră, veđi *Micșunea*.
Micșunea (mold.), *Micsandră* (munt.), Cheiranthus Cheiri, Giroflée jaune și Matthiola annua.
Micșunele (munt.), *Toporaș* (mold.), *Tămăioare* (olt.), Viola odorata, Violette.
Mierea-ursulu, Pulmonaria officinalis, Pulmonaire.
Migdal, Amygdalus communis, Amandier.
Milostivă, Gratiola officinalis, Gratiolle.
Mintă (mold.), *Ismă* (munt.), Menta pipirita, Menthe-poivrée.
Minta-bróscei, Mentha aquatica, Menthe-aquatique.
Mohor, Setaria viridis, Sétaire.
Mojdrén, speciă de stejară, Quercus.
Molid, *Molift*. *Molidvu*, *Brad-alb*, Abies pectinata, Sapin.
Molotru (munt.), *Sulfină*, *Sulcină* (mold.), Melilotus officinalis, Melilot.
Molură, *Anison-dulce*, *Chimen-dulce*, Foeniculum officinale, Fenouil.
Morcov, *Mure* (trans.), Daucus Carotta, Carotte.
Morcov-sêlbatec, (mold.), *Barba-popei* (trans.), Daucus sylvestris, veđi *Rușinea fetei*.
Moscușor, Adoxa moschatelina, Adoxe.
Moșmol (munt.), Mespilus germanica, Néfier.
Mucegaiu, Mucor mucedo și Penicilium glaucum, Moisissure.
Mur, *Rug-de-mure*, Rubus fruticosus, Mârier-des-haies.
Mure (trans.), veđi *Morcov*.
Mușcatu-draculu, Knautia arvensis, Scabieuse des-champs, veđi *Sipică* și *Ruin*.
Musch, diverse plante din Familia Muschilor, Musci, Mousses.
Mușețel (munt.), *Morună*, *Romonită*, *Romonită-mică* (mold.), Matricaria Chamomilla, Camomille commune.
Muștar, Sinapis, Moutarde.
Muștar-alb, Sinapis alba, Moutarde-blanche și Eruca sativa, Roquette.
Muștar-de câmp, Sinapis arvensis, Moutarde-sauvage.
Mutătore, Bryonia alba et dioica, Bryone.

N.

- Nagară*, Stipa capillata, Stipe capillée, veđi *Păiuș* și *Pănușită*.

Nalbă, *Nalbă-mică*, *Cașu-popei*, diverse specii de Malva, Mauve.
Nalbă-mare, *Althaea officinalis*, Gimmauve officinale.
Nalbă-mică, veđi *Nalbă*.
Năprasnică, *Clematis recta*, Clématite dressée, și *Geranium Robertianum*, Herbe-à-Robert.
Navalnic, *Limba-vecineii*, *Limba cerbului*, *Scolopendrium officinale*, Scolopendre, veđi *Ferigă*.
Navalnic (munt.) *Valeriana officinalis*, Valeriane, veđi *Odolén*.
Neghină, *Agrostema githago*, Nielle-des-blés.
Negrucă, *Nigella sativa*, Nigelle, veđi *Chimen-negru*.
Nemțișor, *Delphinium consolida*, Dauphinelle, veđi *Surgucă*.
Nicoretă, *Agaricus cochleatus*.
Nigelariță, *Rostopască*, *Chelidonium majus*, Grande-éclaire.
Nohot (mold.), *Năut* (munt.), *Cicer arietinum*, Pois-chiche.
Notătóre, *Potamogeton natans*, Epi-d'eau.
Nuc, *Juglans regia*, Noyer.
Nufăr, *Nufăr-alb* (mold.), *Plută* (munt.), *Plumieră* (transilv.),
Nymphaea alba, Nénuphar-blanc.
Nufăr-galben, *Nuphar luteum*, Nénuphar-jaune.
Nu-mě-uita, *Myosotis palustris*, *Myosotis*, Ne-m'oubliez-pas.

(Va urma)

DIN PĂCĂLITURILE INTERNAȚIONALE ALE POPORULUI ROMÂNŪ.

CUM Ū AŪ PERDUTŪ SAȘII PE SFINȚII LOR Ū?

Culesŭ de P. ISPIRESCU.

Unŭ Românŭ călătoria. Ajungēndŭ intr'unŭ satŭ, unde își aducea aminte a cunōsce p'unŭ Sasŭ, trase în gasdă la acesta, fiindŭ că înserase.

- Bună vremea, jupâne.
- No, bine ai venitŭ, bade Iōne.
- Bucuroși la ōspeți, jupâne?
- Bucuroși, bucuroși, bade Iōne.

Românulŭ se aședă și prinse a vorbi; și din vorbă în vorbă, își povestiră unulŭ altuia și bune și rele : își spuseră tōte pățeniile.

Grinđile dela tavanulŭ tindei Sasulŭ erau înțesate cu felŭ de felŭ de cārnuri afumate. În mijlocŭ însă sta o șuncă mare, adecă cōpsa întrégă a unŭi porcŭ bătrānŭ.

Pasă-mi-te Sasulă era şuncarū, de aceia ce ingraşă porci, îi taiă, le pune cărnurile la fumū, şi le scôte apoi în vinđare. Costiţe, slănină, muşchi, tóte afumate, erau atárnate care'şi pe la locurile lorū.

Totū năţându-se la ele, Românulū, fără să scie că gazda este şuncarū şi vęđendū atăta hoitū grămăditū în casa Sasului, prinse a-lū întreba :

— Da ce sunt alea d'acolo atárnate, jupâne ?

— No, dacă'đi, aia mititei sunt sfinţii, bade Ióne, şi hăla mai marele e Dumneđeū.

Românulū vęđu unde bate Sasulū. Acesta, socotindū că a batjocoritū pe Românū şi l'a prostitū, îi ridea mustaţa, şi sta ţanţoşū cu mâinile în solduri dinaintea Românului rînjindū.

Românulū inghiţi găluşca, schimbă vorba şi đise în gândulū lui : Aşa mi-ţi-e povestea, Sasule ? De nu ţi-oiū face-o eū, apoi nici draculū nu ţi-o mai face !

Cumū amū đice, îi puse gândū rēū.

Vorbiră despre unele, vorbiră despre altele, şi 'n'cele din urmă Românulū đise Sasulū :

— Jupâne, fiindū că mâine amū trébă să mă ducū pînă 'n điuă în cutare locū, apoi eū aşū voi să mă culcū de vreme.

— Bine, bade Ióne, culcă-te sănătosū, şi nópte bună.

— Nópte bună, jupâne.

Sasulū se culcă cu Săsóica lui în patū. Ion se culcă josū pe ce'i dete Sasulū să-şi aşternă. Sasulū cu Săsóica lui adormiră. Atăta aştepta şi Ion, căci elū îi pândia ca miţa pe şórece. Se scólă álū Ion alū meū binişorū, ese în virfulū degetelorū din casă, se pune şi adună toţi sfinţii Sasului, îi inşiră pe o frânghie ţépănă, şi-i pune grămadă acolo după uşă. Apoi intră éráşi binişorū şi se culcă.

Şi credeţi că mī-a dormitū ?

Te-aşi ! ferit'a Dumneđeū ! Tótă nópte n'a inchisū ochişorii. Nu putea omulū să dórmă, gândindu-se la infruntarea ce-l făcuse Sasulū. Nu putea, vedeţi d-vóstră cinstiţi boeri, să mistuiască elū ruşinea ce păţise.

Cândū era pe la cântatulū cocoşilorū de a doua órá, despre điuă, se scólă Ion şi p'intunericū se îmbracă, ese afară de se spală pe ochi, şi intrândū din nou în casă đise :

— Apoi, jupâne, eū cată să mă ducū. D-vóstră odihniţi în pace. Eū mergū în tréba mea. Fórte mulţumimū pentru găsduire. Mai rămâneţi cu Dumneđeū, că eū mă ducū cu sfinţii.

Sasului nici nu-l da prin gândū că Românulū are să-l facă bosmaoa, şi respunse fără a se mişca dintre pilotele lui de pufū :

— Umblă cu sfinții sănătos, Ióne.

Ion ese din casa Sasului și se încrosnéză cu cărnurile afumate, pe care le adunase el și le grămădise după ușa tindeii, și ese. Hăi Crișanu el! sarcină pe care n'o putea duce nici doi Sași.

Sasul cu Săsóica lui se întórseră și pe partea ceia-l'altă și mai traseră încă câte un somn pînă la ȕiuă.

Se sculară și ei și mi se spélară, mai umblară de colo pînă colo, după una după alta prin casă, fără să viseze măcar că li s'a întámplatú ce-va.

Cândú, Săsóica ridică ochii și vėđu tavanulú golú, numai șunca cea mare stándú atárnată în mijlocú; începu a striga.

— Dară tu, fa, ce-ți este de țipi așa ? ȕise Sasulú viindú cu grăbire cătră Săsóica lui.

— Ce să amú ? Nu veđi tu, Martine, că Românulú ne-a furatú tóte șuncile ?

Ridică și Sasulú ochii, și vėđéndú paguba, rėmase ca trásnitú din seninú; se mai gándi ce se mai gándi, și tocmai atunci, he ! își veni și elú de a-casă.

Și aducėndu-și aminte de risulú cu care voise să batjocorėscă de cu séră pe Românú, și de vorbele lui dela plecare, își mușcă buzele pînă dete sänge, de necazú, și frangėndu-și mânăle, ȕise cătră Săsóica lui :

— Vėđ't'aí tu, Rozi, cumú ne-a pácălitú Românulú ? Noi amú vrutú să ridemú de elú, dară elú ne-o făcu.

Eșindú ei afară, se uitară în urma Românului și flueraú a pagubă. Arú fi voitú să se iea după ȕinsulú. Dară iea-lú de unde nu e. Și se duse Românulú cu sfinții Sasului, și dusú a fostú pînă în ȕiua de astăȕi.

Și d'atunci Sașii nu mai aú sfinți, căci i-a furatú Românulú.

M O N U M E N T E
PENTRU
ISTORIA ȚEREI FĂGĂRAȘULUI

adunate de
N I C. D E N S U Ș I A N U.

(Urmare.—Vezi No. 1 și 2.)

IX

1651, Februarie 20.

Susana Lorantfy, văduva principelui transilvană George Rakotzi, confirmă în statu'ū boerescū: 1, pe Radulū Rădocea celū bătrânū; —2, pe Radulū Rădocea celū tinărū; —3, pe Ionașcu și Stoica Rădocea, din comuna Buciumū, și ordonă să fiă recunoscuți ca boerī adevărați și incontestabili, avênlū a se bucura de aceleași imunități, de cari se bucură după dreptū și vechia consuetudine și cei-l'alți Boerī din districtulū Figărașulū; în fine princesa Susana le boeriséză casele, averile proprie (allodiaturas) și cele-l'alte moșii (haereditates).

Nos Susanna Lorantfy Serenissimi quondam Principis Domini Georgii Rakoczŷ Principis Transilvaniae, partium regni Hungariae Domini et Siculorum Comitibus etc. vidua. Memoriae Commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos dignum et honorificum habentes respectum fidelitatis, fideliumque servitorum agilium *Raduly Radocsa senioris* et alterius similiter *Raduly Radocsa junioris* de Bucsum, quae ipsi ab aliquot jam annis, in omnibus rebus fidei et industriae eorum commissis praesertim vero ad arcem nostram Fogarasiensem iuxta possibilitatem suam fideliter et summa cum omni promptitudine alacritateque exhibuerunt, et impenderunt exhibiturosque et impensuros fore etiam in posterum nullatenus ambigimus. — Eosdem igitur *Radulium Radocsa seniore*m filiosque eius *Salamonem* et *Algie*, nec non

alterum *Radulium Radocsa juniorem* item *Ionaszko* et *Stoika* similiter *Radocsa* fratres eius carnales omnino de Bucsum anteaque uti ex etiam Generosi Stephani Herczeg de Ioka universorum bonorum nostrorum in Transilvania existentium praefecti informatione intelligimus libertinali et Boeronali prerogativa gaudentes nunc literis Boeronatus idoneis et sufficientibus destitutos, rebus tamen sic ut praefertur stantibus et se se habentibus *denuo et ex novo in coetum et numerum reliquorum verorum Districtus nostri Fogarasiensis Boeronum annumerandos aggregandos, cooptandos et adscribendos duximus*, prout annumeramus, aggregamus, cooptamus et adscribimus, Decernentes expresse ut a modo deinceps succesivis semper temporibus iidem *Raduly senior, Raduly iunior, Salamon, Algie, Ionasko* et *Stoika Radocsa* heredes et posteritates ipsorum *pro veris et indubitatis Boeronibus habeantur et reputentur* omnibus et singulis iis omnibus gratiis privilegiis indultis libertatibus immunitatibus et prerogativis quibus ceteri *veri, nati et indubitati*, praedicti Districtus nostri Fogarasiensis *Boerones* quomodocunque de jure et ab antiqua consuetudine utuntur, fruuntur et gaudent perpetuo uti frui et gaudere valeant atque possint; Ita tamen ut iidem *Raduly senior, Raduly iunior, Salamon, Algie, Ionasko* et *Stoika Radocsa* heredesque et posteritates eorum masculini sexus, *omnia onera et servitia Boeronalia instar reliquorum Boeronum ad arcem nostram Fogarasiensem debentia semper et ubique subire ac ea exequi* modis omnibus debeant et teneantur. — Et nihilominus Domos eorundem in Possessione Bucsum vicinitatibus Domorum Senioris ab una *Stoika Manta* partibus vero ab alia *Salamonis Boromiza*, Junioris vero ab una *Sztan Dobrin* ab altera vero partibus *Iuan Mecska* Comitatu Albensi Districtuque fogarasiensi existentes habitas, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, silvis, nemoribus, montibus, alpibus, vallibus, vineis, vineorumque promonthoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorum locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibusque, quovis nominis vocabulo vocitatis, ab omni Censuum, Taxarum et

contributionum nostrarum tam ordinariorum, quam extraordinariorum solutione servitorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione; seminaturas item allodiaturas et agricolationes, ac alias quaslibet *haereditates ipsorum* ad easdem Domos juste et legitime tentas et possessas, a Decimarum, nonarum et capetiarum ac aliarum quarumlibet datiarum pensione eximendas supportandas et *Boeronandas* duximus; administranda videlicet et prestanda quae ad arcem nostram praedictam Fogarasiensem de iure et ab antiqua consuetudine recepta, ab ipsis heredibusque et posteritatibusque ipsorum ac *colonis in Boeronatu eorum* prout eximimus supportamus et Boeronamus per praesentes

Datum in arce nostra fogarasiensi die 20 Februarii Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo.

Susanna Lorantfy mp.

(L. S.)

(A se vedé nota la documentul No. II).

X.

1656, Octombre 9.

George Rakotzi al II-lea, principele Transilvaniei, la cererea nobilului Comșa Bolovanu din Beșimbacü ordonă supușilor săi, persónelorü nobile și nenobile, să se presente cândü vorü fi citate înaintea lui Stoica Boeriü, Todorü Boeriü și Iaru Șerbanü din Beșimbacü, Stefanü din Dridifü, Stefanü Literati și Ilie Literati din Făgărașü, ca să depună marturiă despre óre-carü drepturi ale lui Comșa Bolovanü (Mandatum compulsorium principis).

Georgius Rakoczi Dei Gratia Princeps Transylvaniae partium Regni Hungariae Dominus et Siculorum Comes, etc. Fidelibus Nostris Universis et singulis, Egregiis et Nobilibus pariter etiam Ignobilibus, ac alterius cujuscunque status, bonae tamen honestaeque famae et conditionis utriusque sexus hominibus ubivis in Ditione Nostra constitutis et commorantibus, Praesentes Nostras visuris Salutem cum favore. Exponitur Nobis in persona Nobilis *Komsa Bol-*

van ¹⁾ de Besenbak qualiter ipse medio vestri ratione et praetextu certorum quorundam negotiorum coram declarandorum in praesentia Egregiorum et Nobilium *Sztoyka et Todor Boer ac Iaru Sorban* de dicta Besenbak, Item *Stephani Dridiffi* alterius *Stephani Literati, Heliae Literati* de Fogaras Hominum videlicet nostrorum pro iurium suorum tuitione ac defensione, quasdam fassiones et attestations celebrari facere vellent jure admittente. Cum autem veritatis fassio justitiaeque recognitio nemini sit abneganda. Proinde Vobis harum serie committimus et mandamus firmiter ut dum et quando-cunque cum praesentibus simul vel divisim fueritis requisiti statim vos sub oneribus singularum sedecim marcharum gravis ponderis per eos quorum interest seu intererit irremisibiliter exigendarum ad diem et locum per praedictos Exponentes vel hominum eorum ad vos transmittendos Vobis praefigendorum (sic) in praesentiam dictorum hominum nostrorum personaliter accedendo ibique ad fidem vestram Deo debitam qualiscunque Vobis de et super rebus coram interrogandis constiterit certitudo Veritatis suo (mo)do dicere fateri et attestari modis omnibus debeatis et teneamini. Super quibus quidem fassionibus et (at)testationibus vestris, literas tandem per praefatos homines nostros sub sigillis suis fide eorum mediante conscribendas ann(ota)t(is) Exponentibus iurium suorum uberiores futuram ad cautelam necessarias extra(dari) volumus et iubemus communi (justitia et aequitate sua)dente Secus non facturi. Praesentibus perlectis (exhibentur restitatis). Datum in Civitate nostra Alba Julia die Nona Mensis Octobris Anno Domini Millesimo s quinquagesimo sexto.

L. S.

Lecta Correcta.

(Originalulă pe hărtia, înălțime 19c. 2mm., lățime 31c. 5mm., în archiva d-lui Ar. Densușianu, dosariul 2340.

Sigilulă principelui cu ună diametru de 5c. 9mm., imprimată peste hărtia în cără roșă, represintă la mijlocă două scuturi, unulă mai mare cu armele Transilvaniei, avëndă susă sôrele și semi-luna, iar josă acvila și cele șapte castele. La mijlocă în scutulă Transilvaniei figură scutulă familiei Racoșesciloră divizată în două secțiuni, de asupra : acvila cu aripele întinse privindă în stânga, iar de desuptă: o rôtă.

(1) Titlulă de «nobilă» ce se dă aici lui Comșa Bolovană arată că boeria lui se confirmase și de principii transilvani.

In legenda se potî distinge următoarele caractere: GEORGIV. RAK. CI. D. G. PRINCE. S. TRA. . IÆ. PART. REG. HVN. DO. ET. SICCO. adecă: Georgivs Rakoci Dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae Dominus et Sicularum Comes.)

XI.

1657, Maiî 26.

Susana Lorantffi, vëduva principelui transilvanî George Rakotzi I, face recensemîntulî boerilorî și alî libertinilorî din țera Făgărașului, și confirmă în statulî boerescî pe frațî Nicolae, Négoe și Stanî Ursî din comuna Margine, ordônă să fiă recunoscuțî ca boerî adevărațî și incontestabilî, și le întăresce ereditățîle lorî saî a patra parte din întregî Boeronatulî.

Nos Susanna Lorantffi Serenissimi quondam Domini Georgii Rakoci Principis Transylvaniae, partium Regni Hungariae Domini, et Sicularum Comitis, ut Relicta Vidua, Memoriae Commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, Quod cum nos statum et Conditionem universorum et singulorum *Boerorum* et *Libertinorum* nostrorum Districtus *Terrae nostrae Fogaras* Cognoscere volentes, praeteritis diebus ipsis Anni Lustrum indixissemus, tunc inter alios strenui quoque *Nicolaus, Nyagoi* et *Sztan Ursz*¹⁾ de Mardsina, coram nobis Comparuerunt supplicantes; Cuius Conditione et iuribus antiquis, quibus hactenus gavisî erant, per nos diligenter examinatis et cognitis, quia digni a nobis habiti sunt, quod in *statu Boeronali etiam in posterum permaneant*, id ipsis annuendas et gratiose dandas duximus, ut *omnibus et singulis iis privilegiis, immunitatibus et praerogativis, quibus ceteri veri indubitati praedicti Districtus huius nostri Fogarasiensis Boerones, ab antiquo usi et gavisî sunt*, ipsi quoque praenominati fratres carnales haeredesque ipsorum: universi successivis, semper temporibus, uti, frui, et gaudere possint, atque valeant; Et nihilominus pro ampliori erga eosdem *Nicolaum, Nyagoi, et Sztan Ursz, de Mardsina* fratres carnales Boerones munificentiae nostrae Principalis declaratione totalem et integram quartam partem *integri Boerona-*

(1) Din acestă familiă se trage Baronulî *D. Ursî* din Transilvania.

tus ipsorum Boeronalem in praedicta possessione Mardsina, in praedilegato Districtu huius nostri Fogaras existentem habitam, in cuius quieto et pacifico Dominio (uti ex literis poenes ipsis habitis intelligimus) etiam progenitores ipsorum, ac ipsi quoque perstitisse, et etiam nunc persistere, literarum solummodo nostrarum superinde emanatarum sibi ipsis dari postulantes perhibentur; simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis, quibuslibet videlicet terrisque scilicet arabilibus, cultis, et incultis agris, pratis, pascuibus, campis, foenetis, silvis, nemoribus, montibus, alpibus, vallibus, quaercetis, salicetis, hortis, dumetis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem quartam partem Boeronatus de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, ab omni censuum, Taxarum, et contributionum nostrarum tam ordinariarum quam extraordinariorum solutione servitorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitione; decimarum, nonarum, capetiarum, et daciarum pensione eximimus in perpetuum supportamus et confirmamus per praesentes novae nostrae Donationisque Titulo. Quocirca vobis spectabili et Magnifico Domino Ioanni Kemény de Gyero Monastor Comitatus Albensis Transylvaniae Comiti, Arcis et Praesidy nostri supremo Capitaneo, etc., Generosis item Egregiis et nobilibus, Praefecto constituendo nostro, Bonorum Provisori, ac aliis Arcis huius nostrae Officialibus, Decimatoribus, Nonatoribus, ac quarumlibet Contributionum nostrarum Exactoribus, cunctis etiam aliis quorum interest vel intererit praesentes nostras visuris harum serie Committimus et mandamus firmiter; quatenus Vos quoque Annotatos *Nicolaum Nyagoi* et *Sztan Ursz* de Mardsina filiosque ipsorum iam natos videlicet *Alexandrum, Lupul, Sorban, Radul, Coman, Nicolae; Radul, Casparum et Vaszilia Nyagoji* nec non *Nicolaum* filium *Sztan Ursz*, fratribus carnalibus haeredesque et posteritates ipsorum universos, *pro veris ac indubitatis Boeronibus habere et recognoscere debeat*, neque eosdem ratione quartae partis *Boeronatus vel haereditatum ipsorum* quarumlibet, ad ali-

quam Censuum Taxarum et Contributionum nostrarum tam ordinarum quam extraordinarum solutionem servitorum quorumlibet plebeorum et civilium exhibitionem, decimarum, Nonarum. Capetiarum et Datiarum pensionem cogere vel compellere aut propterea eosdem haeredesque et posteritates ipsorum universos impedire, turbare, molestare seu quovis modo damnificare minime praesumatis, vel sitis ausi modo aliquali. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante; Quas quidem literas nostras in frequenti sede Fogarasiensi more solito publicari et promulgari volumus atque iubemus. Datum in Arce nostra Fogarasiensi Die vigesima sexta Mensis May, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo septimo.

(Transumptulă Tablei regale din 1 Febr. 1847, în archiva d-lui Ar. Densușiană, dosariul Nr. 779—1868.

În transumptă documentul este descrisă astă-felă :

In quarum literarum inferiori parte a sinistri subscriptum erat : Susanna Lorantfi m. p. Erantque sigillo atefatae Principissae majori et aulico in cera alba impresso zonaque serie a varii coloris eidem alligata et pendenti communitae patenterque confectae. — In flexura sigilli a dextris talis apparebat scriptura : Praesentes *litterae Boeronaes* per Praefectum et Exactorem fiscales ac Requi ore Albenzes Commissarios Illustrissimae Dominae Principissae ad examinanda Boerorum terrae Fogaras iura Exmissos revisae, lectae, ac pro personis introscriptis in vigore relictae. — In Fogaras die 27 mens. 7-br. Anno 1671.

In exteriori vero parte haec legebantur : *Iuxta morem solitum et consuetudinem terrae Districtus Fogaras praesentes litterae Boeronaes* tribus vicibus in facie sedis judicariae sedriae nobilium Fogaras frequentibus publicatae ac proclamatae sunt nemine contradictore apparente ac in vigore relictae. In Fogaras 16, 7-br. Anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo octavo. — Paulo inferius subscriptum erat : Nicolaus Uzoni sedis praefatae juratus notarius. m. p.)

(Va urma).

O NOUĂ LUCRARE A LUÎ ASCOLI.

R E C E N S I U N E

de

I. BIANU.

Una lettera glottologica di G. I. Ascoli. Publicata nell'occasione che raccoglievasi in Berlino il quinto congresso internazionale degli orientalisti. — (Estratto dalla *Rivista di Filologia e d'Istruzione classica*, annata X, fascic. I.) — Torino (Loescher) 1881. in 8° pag. 71. ¹⁾

Unu amicū din partea meridională a Italiei, fostu elevū alū ilustruluī linguistū dela Milanū, i-a trāmisū o lucrare a sa, in parte tipărită, in parte încă manuscrisă; i-a supus'o la aprețiarea luī atātū de competentă, și i-a cerutū—se pare—sfaturī, cu carī Ascoli este atātū de dărniciū cătră toți cei ce recurgū la dīnsulū. Dreptū răspunsū, primulū linguistū alū Italiei și de sigurū unulū din primīi dintre linguistī modernī, trimite elevuluī și acumū coleguluī seū de studie din sudulū Italiei o scrisōre, in care se găsescū, ca in orī-ce pune pe hārtiā Ascoli, o mulțime de observațiunī noue și de mare prețū pentru toți carī se ocupă cu studiulū limbilorū. Avemū dar inaintea nōstră, nu o lucrare sub formă de epistolă, ci chiarū o epistolă in care se tratēză despre fapte lingvistice de prima importanță.

Scrisōrea e împărțitā in patru deosebite tractate, din carī pentru noi aū unū specialū interesū I și II.

A III-a parte rēspunde la unele observațiunī și nedomeritī causate correspondentuluī de *Gramatica grēcā* a luī Gustavū Meyer, și anume despre combinațiunile originale ale tipuluī ΤΙΑ continuate prin combinațiunile grece ale tipuluī τειό τεό. — A IV-a parte, cuprinsā in tr'ō notă pe pag. 70—71, tractēză despre βς și σδς, și despre întrebuintārea ce aū făcutū Greciī cu câte-va litere feniciane. Amīndōuē aceste părți sunt tractate cu cunoscuta pētrundere și competență, ce tōtā lumea linguistilorū recunōsce luī Ascoli in domeniulū limbilorū antice ariane.

In cuvintele de in troducere din partea I, Ascoli spune că dorința esprimatā de unī l'a in demnatū a scrie *acēste epistole* (cea de față este in tāia; sperāmū și dorimū ca ea să fie inceputulū unei seriī cātū se pōte mai

(1) A se vedē o analiză a acesteī scrisōrī in *La Cultura* Num. VIII dela 15 Februarie 1882 subseriā de F. (Flechia ?).

întinse) într'unu modu mai puțin severu ca obiceiuitele sale lucrări, ca să le pótă ceti și aceia cari nu facu din glottologia obiectulu exclusiv alu studiiloru loru. Se silesce apoi a modera în cât-va zelulu pré viu ce elevulu de odinióră arată întru apërarea teoriiloru maestrulu, neglese sau combátute de unii linguisti germani; și mai cu sémă în contra așa numiților *neo-gramaticî*, reducându însă la adevërata loru valóre pretinsele reforme ale acestora în studiulu limbiloru. După ce se încercă a îmblândi în cât-va foculu supërării, cu care elevulu combate pe Osthoff pentru criticile făcute lucrăriloru lui Ascoli, reducându însuși la nulă observațiunile acelu represintant alu «nóuei scóle», — arată greșéla în care cade Osthoff susținându că: dela unu latinu *-que- -qui-* limba italiană *trebue* să aibă *-ce- -ci-*; și că unu *-qua-* sau *-quo-* latinu în italiana *trebue* să se păstreze intactu, sau celú puținú să nu se altereze guturala antică, cându nu intervine vr'o perturbațiune analogică. În acéstă notă Ascoli explică pe românulu *cinci* dela *quinque*, pe care Osthoff ilú citase spre a stabili o «lege română» deosebită de citata sa «lege italiană» în privința continuatorulu lui *-qui-* latinu. Arată că este departe de adevèrú Osthoff, cându susține că în italianulu *cinque -que-* s'a păstratú numai printr'o influență a numeralulu pentru «cinci-deci» *cinquanta*. Observațiunile ce Ascoli face în acéstă notă, cuprinsă pe pag. 12—17, asupra derivatelorú neo-latine ale formulei latine QVE QVI precumú și QVA sunt de o extremă însemnătate pentru romanisti, fiindú făcute cu pëtrunderea și lărgimea de vederi proprie lui.

Cea mai mare, și totú-o-dată pentru noi cea mai interesantă parte a scrisorii este a II, în care se tractéază despre *motivale etnologice ale transformățiunilorú limbei*. Se arată cumú graiulu latinu, dusú în provinciile supuse, civilisate și romanisate de legiunile romane, a suferitú schimbări prin reacțiunea ce a făcutú asupra lui elementulu *supusú*, substratulu formatú de vechia limbă a popórelorú ante-romane; așa s'a făcutú în Gallia, așa în Dacia și în alte părți. Dela prima vedere se înțelege importanța deosebită ce are acéstă cestiune pentru studiulu istoricú alu limbilorú neo-latine cu deosebire, precumú și greutatea lucrării și delicateța cu care *trebue* a se procede spre a ajunge la sigure și serióse rezultate. Pentru limba nóstră, pe lângă desele și prețiósele notițe ce se găsescú în scrierile chiarú ale lui Ascoli, acesta amintescé meritósele cercetări în acéstă direcțiune ale lui Miklosich, «urmate acuma cu multú zelú de unu valorosú indigenú, Hasdeú»: «*seguito ora, con molto zelo, anche da un valoroso indigeno, l' H a s d e u*». Să se observe că Ascoli pune pe d. Hasdeú între singurii patru linguisti cari au înțelesú importanța «*motivelorú etnologice*», mustrandú pe Whitney și Delbrück, mai cu deosebire, de a fi nesocotitú cu desăvîrșire acestú fenomenú,

În această scrisoare însă Ascoli se mărginește la regiunea franceză, latină, franco-provençală și gallo-italică, adică la reacțiunea făcută asupra graiului latin în aceste părți de substratul celtic. Nu este primul și nu pentru întâia oară Ascoli tractează această importantă chestiune, pentru care s'a dat cu atâta zel studiul limbilor celtice, precum se vede din cuvintele care preced publicarea celebrelor *glosse irlandese* din manuscrisul Bibliotecii Ambrosiane, pe care îl publică în al său *Archivio glottologico italiano* (vol. V și VI).

De astă-dată Ascoli esplică cum, prin această reacțiune a substratului celtic, *u* lung tonic latin pe teritoriul numit s'a făcut *ü*, fenomen străin Spaniei, versantului mediteran al peninsulei italice, precum și insulelor italice și Românilor. Trece apoi la confuziunea ce face franceza cu cele două serii ale lui *o* lung și *o* scurt «nu prin «vr'o confuziune inițială, ci prin faptul că determinațiunea gallo-romană a lui *o* lung a trecut prin două ulterioare faze de alterațiune («*ou* : *eu* *ö*), care sunt străine d. es. dialectului din Savoia.» — A treia serie de exemple pentru reacțiunea celtică este diftongul gallo-roman corespunzător lui *ê* și *ÿ* tonice latine, care dela forma primitivă *ei*, aflătoare încă în dialectele torinesă, genovesă și bolognesă, în Franca s'a făcut *oi* sub influența substratului celtic. Atinge în urmă «despre A' în *e* și despre reducerea palatină a guturalelor urmate de A, «adecă despre acele mult însemnate caracteristice, care se află, sau combinate sau despărțite, într'o mare zonă gallo-romană dela Ocean la Adriatică, și nu se găsesc afară dintr'însa.»

Acăsta este partea principală a scrisorii; este admirabilă și instructivă în totă întinderea ei pentru sigura întrebuițare a limbilor celtice, pentru logica neresistibilă a comparațiunilor și a rezultatelor. Spre a urmări pe Ascoli în dezvoltările sale, am fi siliți a traduce și reproduce mai totă lucrarea, ceia ce de atâtea ori a fost silit să facă Schweitzer-Sidler în recenziunile lucrărilor lui publicate în *Zeitschrift* a lui Kuhn. Ori-cine însă se ocupă, fie numai ca diletant, cu aceste studii, va recunoște că această scrisoare este la acea înălțime științifică la care se țin cu atâta distincțiune toate lucrările marelui maestru italian.

Milano, Martie 1882.

MANUSCRIPTULŪ ROMANESCŪ DIN 1574

AFLĂTORŪ LA LONDON ÎN BRITISH MUSEUM.

DESCRIERE ANALITICA

DE

B. P. HASDEŪ.

II.

EXTRACTE.

(Urmare. — Veđi Nr. 2.)

40 г. сз авецѝ крѣдинѣць кѣтъ оуѣ грѣвѣцоѹ дѣ моушарю. зѣче-
рѣци кѣдрѣлоѹи ачестоѹи трѣчи дѣ ачѣчѣ. ꙗколо шѣ арѣ трѣчѣ...

— приѣздитѣ арѣ а фи фѣю^А ѡменѣскѣ...

40 v. дил драхмѣ че зичѣ-сѣ посѣдь...?

— дѣждѣ саѹѹ ѡѹрь...

— аи лоѹи фѣи...

— стрѣинни, ѣи рѣ асеѣаѣи рагинѣ : стрѣинныѹ.

41 г. сз ноѹ ѡѹ ꙗколарѣсетѣ шѣ сз фици кѣ фѣчѣрѣи. ноѹ вѣцѣѹ
ѡѹрѣце ꙗтроѹ ꙗпзрѣциѣ черюлоѹи...

— оуноѹ^А дѣ ачѣши мѣтѣтѣи... (41 v. : мѣтоѹтѣи).

— сз-ши спзѣнѣзоѹре ѡ рѣшницѣ а сѣтоѹлѣи дѣ ѣафа лоѹи шѣ
сз сѣ афоѹнѣ дѣ ѡ ѡлѣѹѹра мзриѣи...

— е сз тѣрь мѣна та саѹ пнѣѣрѣл тѣѹѹ сѣѣлззѣнѣ-те. таѣ а шѣ
лѣпѣдѣ еѣ дѣлѣ тинѣ...

— шкóпъ саоў слоўть...

41 v. коў 8 вкю...

— е сз грèшире цїе фрàтеле тѣѢ. пàсь шй вблнчѣце ель а-
дйн̄сере шй | 42 г. | ачелà син̄гоурь. шй сз тѣ аскв̄лтаре. афлà-
вери фрàтеле тѣоу. е сз ноу тїне аскоўлтаре. а коу тїне тарь оу-
ноу^А саз дои. кз дедтре рóстоуреле а дои саоў а треи мзртоур̄и
сзн̄ть тóть граю^А. е сз ноу аскоўлтаре еи. споўне лà бесѣрѣкз. е сь
дѣ бесѣрѣкз лчѣпоурь а ноу сòкоти. фїе цїе ка оўл пѣгнь...

42 г. вàре кзть вв^Р чѣрѣ. фй ва лв^Р делà тàтьль мїев че астѣ
л чѣрюрѣ. шй юв амоу сзн̄ть дои саоў треи адв̄наци л ноумеле
мїев. ачїа сзн̄ть еоу...

42 v. оуноу^А дѣ мециашн ан лоўи...

— ши^А принсе ши^А соўгоушь ель...

43 v. ель рзспоунсе зисѣ лв^Р. нàци ноумьрàть кà фѣче дедтьк̄.(?)
вѣрвѣтѣскъ пар̄те шй моуарѣска фап̄ть астѣ...

43 v. оул троўпъ (de 2 ori).

44 г. сзн̄ть амс фàмени. че дед мàцеле моумьнїей нѣскоў—се
ашà. шй сзн̄ть фàмени. че сѣ арàть дед вмь. шй сзн̄ть фàмени. че
сѣ стрикъ лшишь...

44 г. оул фечорь...

44 v. май лѣсне астѣ кзмїлеен преѣ лвоудтроу^А оурекиле акоу—
лоуи а трѣче...

45 г. непоӯтенць...

— славеен...

45 v. тарь еши на ал̄ шаселѣ чàсь шн̄ на ал̄ ноа̄иле чась. фзкоўрь
лшйждерѣ. лтроў на алоудспрьзѣчелѣ (sic) ча^С...

46 г. оул арцин̄ть...

— зйлеен...

46 г. вw^p wсзѣди ель спрѣ моарте. ши прѣдѣдѣть ель лимѣилwр...

— ис кѣмь ен зисе...

— шѣици кѣ жоуделе лимѣилw^p деспоунь ель. шѣ марти деспоунь ен... (?)

47 г. чине вѣ врѣ лтроу вои сѣ фѣе взтахь. сѣ фѣе волѣ рѣвь...

— аоузірь кѣ ис трѣче. стрѣгарь грѣйѣ...

— е глаѣтеле шпрѣрь лw^p сѣ тѣкь...

— вззоурь коу аи лw^p wки...

47 г. винерь л вѣланіе кѣтрѣ кѣдроу^л елевноулоуи...

— асиноу легать ши мѣнзишорь коу ноусоу^л...

— мѣнзишорь де асинь фѣю^л дѣ мышкою...

— асиноу^л шѣ мѣнзишороу^л...

48 г. шкопѣи...

48 г. вззв оу смѣкинь...

48-9. сѣ аци авѣ крѣдинѣць шѣ ноу вацѣ свѣи. ноу ноумай а смокинѣлоуи аци фачѣ. че ши челоуи кѣдроу сѣ аци зиче рѣдѣкь-те шѣ ароунокь-те л марѣ фѣ ва...

49 г. оул коувѣнть...

— де взмь зиче дѣл черю зиче ва ноаѣ дерѣпть че ноу крѣдецѣ ель. е сѣ амь зиче де wмь. тѣмемоуне де глаѣте...

49 г. ноу крѣзоутъ ель. вѣмешѣи шѣ коурварѣи крѣзоурь ель. е вои вззвѣть шѣ ноу вѣ кѣнть...

50 г. w дѣде ель а лоурьтори...

50 г. астѣ лѣиноуне лтрѣ wкѣи нѣщѣи...

— строунѣчина-ва ель...

51 г. оунѣи амоу ла сѣтеле лw^p. е алѣи ла негоѣце...

52 г. аргѣацими флѣринѣгоу^л дѣждѣиѣи...

— грьи лw^p. ал коѣи кйпъ астѣ скрїсь. грьирь лоѣи. а лоѣ ке-
сарю. атоѣнче грьи лw^p. даци лоѣ кесарю че е а лоѣ кесарю. шѣ лоѣ
доѣмнѣзеоѣ ал домноѣлоѣи...

53 v. воѣ тоѣци фрѣаци въ сенѣтеци...

54 v. зечюници изма шї мѣрариоѣ^л шї чїмѣроѣ^л. шї лѣсать лѣ-
це грѣ...

55 г. стрѣкоѣрѣаци цѣнѣцарїи. е кмѣле лѣгници...

— коѣрѣцици дѣ дѣл афѣрь стѣ клеле (шаї josŭ : стиклеле) шї
блїделе. е дѣл льоѣнѣтроѣ сѣнѣтѣ плїне дѣ рѣпнїчюни...

— сїнѣтеци плїни дѣ фѣцѣрїи...

55 v. сѣ амь вроѣтъ фї фїнѣдѣ л зїлеле пѣрѣнѣцїаw^p нѣщри. нѣмь
вроѣтъ фї фїнѣдѣ лw^p сѣци...

55 v. сїнѣтеци фечѣрїи...

— шѣрѣпїи фечѣрїи нѣпѣрѣїен...

— шї дїнѣшїи оѣчїсетѣ шї рѣсѣтїгнїци. шї дїнѣшїи оѣчїсетѣ лї
глоѣтеле вѣастрѣ. шїи скоасетѣ дѣл четѣци л четѣри(sic) лкѣ вѣ вѣни
спре воѣ тоѣтъ сѣнѣтеле дѣрѣнѣцїаw^p...

55 v. ель оѣчїсетѣ л мїжлокоѣ^л кесѣрїчїаw^p...

56 г. коѣ пїетри оѣчїсетѣ трѣмешїи...

— шї ноѣ вроѣтъ...

— ноѣ авецїи мїне а вѣдѣ...

— л пѣдѣрѣѣ елѣвноѣлоѣи...

56 v. — сѣ ноѣ коѣмѣва нецїїне воѣ прилѣстѣскѣ...

— w^p фї фоамецїи...

— пѣлѣтрѣ ноѣмеле мїес...

— се w^p невѣдѣ оѣноѣ^л ла алаѣтъ...

57 г. атоѣнче ерѣ лѣтроѣ іоѣдѣн. сѣ фоѣгѣ л кѣдри...

— сз ѿ чевѧ дѣл касѧ лоуи. ши чевѧ дѣл сѧть...

— ваи дѣ нѣдешерѣци ши лфѣмеѣци л ачѣлѣ зѣле...

57 v. атоу̀нче сз арѣ зиче вола̀ чинева адекз чѣчѣ хс сао̀ѣ кола̀ѣ
но̀ѣ авѣреѣи крѣдинѣ...

57 v. юв ва амоу̀ фѣ тро̀поу̀^л аколѣ адо̀ѣнасѣв^р вазтоу̀ри...

58 r. коу̀ вѣчине...

— черю̀^л ши пѣмьнѣтоу̀^л вѧ трѣче. е ко̀ѣвнѣтоу̀^л мѣс но̀ѣ ва
трѣче...

58 v. мзлкънѣ ши вѣнѣ...

— дои в^р фѣ л сѧть оу̀ноу̀лс се ва лоу̀а е алѣтоу̀лс се ва лѣ-
са. е дои рѣшнинѣ л рѣшнинѣ. оу̀ноу̀лоу̀ се ва лзса̀ е алѣтоу̀лоу̀ се ва
лоу̀а...

59 r. касеи...

— а вѣ ко̀ѣ вѣциѣи...

59 v. дѣнцил^р...

60 r. се венде...

— маѝ апоѝ вѣнерѣ ши чѣлѣлѣлѣте фѣте...

— но̀ѣ шѝс вои...

— кѣмь аи лѣѝ рѣки...

— силеи...

60 v. сз сѣ лтрѣвѣ ко̀ѣ ноу̀ши дѣ ко̀ѣвинѣте...

— чинѣи гѧлвени дѧтѣмиѣи...

— дои гѧлвени дѣдѣшими...

— доамне шиѧ-те (I-ma pers. imperf. indicat.) кз рѣс вѣмь еши...

61 r. доу̀шс-мь дѣ аскоу̀шо̀ѣ гѧлвеноу̀^л...

— шиѧи-мь кз рѣс сѧнѣ...

— дѣнцил^р...

61 v. славеи...

— вÀ алѣцѣ еи оуноу^А дѣ аллѣть...

— флѣзмьнѣзи шй-мь дѣдеть мѣнкаре. лѣсѣтошай шй мь адѣ-
пять. стрѣинь ера шй мѣ доѣсеть. дѣзѣбрькать ера ши мь лѣбрькѣть.
лѣнѣдѣ ера шй мь сѣкотитѣ. лѣ тѣмницѣ ерѣ шй венитѣ кѣтрѣ минѣ...

62 г. тѣ възоумь лѣнѣдѣ сѣоу лѣ темницѣ шй венимь кѣтрѣ
тѣне...

— фѣкоутѣ оуноу^А ачѣщѣ фрѣци ли мѣи мѣи мѣичи. мѣ фѣкоу-
ть...

— лѣфлзмьнѣзи шй ноу-мь дѣдеть мѣнкаре. лѣсѣтошай шй ноу
мь адѣпѣть. стрѣинь ерѣ шй ноу мь доѣсеть. гѣль ерѣ шй ноу лѣра-
кѣть (sic) минѣ. лѣнѣдѣ ера шй лѣ темницѣ шй ноу сѣкотитѣ минѣ...

62 г. ачѣщѣ мѣтоѣтѣи...

63 г. моуѣриѣи...

— чѣ-мь вѣци дѣ. шй еоу воуò воуò вѣдѣ ель...

— шй дѣ ачѣ сѣкотѣа пѣдоуль вѣрѣме сѣ ель вѣзѣзь...

63 г. фѣчерѣ оученѣчѣи ка зѣсе лѣ^Р...

— шѣзоу кѣ амьнѣдоиспрѣзѣчѣ оученичѣи...

— мѣлѣкѣнѣдѣ....

— мѣрѣце кѣ асте скрѣсь...

64 г. лоуи пѣхароу^А шй бѣне оурѣ. дѣдѣ лѣ^Р шй лѣ (sic) грѣй...

— лѣ кѣдроу^А галѣлеюлѣи...

— вѣтѣма-сѣ-ва пѣсторѣ^А шй се ва дѣспѣрѣци тѣурѣма ши^Р...

64 г. лѣнѣ ачѣстѣа ноуѣтѣи...

— сѣ ми сѣрѣ тѣлѣла. .

— ачѣпѣтѣци ачѣчѣ шй прѣвѣгѣци...

— сѣ ачѣтѣ поутѣре сѣ-мѣ трѣкѣ пѣхароу^А ачѣстѣа дѣлѣ минѣ.
лѣсѣ ноу ка еѣ воу. чѣ ка вери тѣѣ...

65 г. оул чѣсь...

— АХСЛОУ Е ТРЪЗВЪ Е ТРСЛОУА8 Е СЛАБЪ...

— ЕРА ЛЬ (sic) ЛУ^P МКІИ ДГРЕВАЦИ...

66 г. ПРЕ ЛЗНГЪ ВОИ ШИДЪКЪ (I-ma pers. imperf. indicat.) Л ВЕСК-
РЪКЪ ДВАЦА ШИ НОУ ПРИНСЕТЬ МІНЕ...

66 г. ЮЪ КЗРТОУЛАРІИ ШИ БЪТРЬНІИ АДВНАРЬСЪ...

— ДНА АЧЕЛА ЧАСЪ...

— ОУЛ ТЛЪХАРИО...

— ВЛЪДИКЪЕИ...

67 г. МОРЦИЕИ...

— ДОУПЪ АЧЪА ПРЕСПРЪ НЕШКИТЬ МЪРЪСЕРЪ...

67 г. ПИЛАТЬ ДЪЛ ПОИТЬ ШИ ГЕМОИЪ (sic)...

68 г. СЪ КОУМПЕРЪ ЛУ^P ОУЛ САТЬ ДЕ ЛОУТЬ ДЕ ДГРОУПЪТОАРЕ СТРИ-
ИИИЛА^P. ДЕРЕПЪТЪ АЧЪА КЪМЪ-СЕ САТОУ^А АЧЕЛА САТЬ ДЕ СЪТЪЕ...

— ОУЛ САТЬ ДЕ УЛАРИИ...

— ОУЛ КОУБЪИТЬ...

68 г. ДВИТАРЪ ГЛОАТЕЛЕ ДЕ СЪ ЧАРЪ ВАРАВКА. Е ІС СЪ-ЛЪ ПІАРЪЗЪ...

— ЕИ КЪСКЪ СТРИГА ГРЪИА. РЪСТІГНИТЬ СЪ ФІЕ...

69 г. ЦЕНОУКЕ...

— ШИ^А ОУЧИДЪКЪ ПРЕ КАПОУ^А ЛОУИ...

69 г. ОУ УМЪ КЪРИИЕНСКЪ...

70 г. ДЕЦИИЦЕ ДЪЛ КРОУЧЕ...

— СЪ ДЕЦИИИГЪ АКМЪ ДЪЛ КРЪЧЕ ШИ ВЪМЪ КРЪДЕ ДТРС ЛЬ...

— КОУРЪСЕ ОУНОУ^А ДЕТРЪИШИИ. ШИ ЛОУШ КОУРЪТЕЛЕ...

70 г. ВЪТАХОУ^А ШИ ЧЕА ЧЕ ЕРА КОУ НОУСОУ^А...

71 г. ДЦЕРЮ^А АМЪ АЛЪ ДОМНВОЛОУИ ДЕЦИИ^ІСЕ ДЪЛ ЧЕРІО...

72 г. НОУ АСТЪ ЧІЧЪ...

— АКЪЛО ЕЛЪ ВЕЦИ ВЕДЪ...

72 г. НОН ВЪМЪ ТОКЪМИ ЕЛЪ. ШИ ВОИ ФЪРЪ ДЕ ГРЪЖЕ ВЪМЪ ФАЧЕ...

DIN OBICEIELE JURIDICE ALE POPORULUI ROMANU

DIN DISTRICTULU BACĂU

după învățătorii sătești **I. Climescu, I. Curpănă, C. Petrovă**
și **D. Pătă.**

(Urmare. — Vezi No. 1 și 2)

§ 58. Reșaii său moșneni cum privescū ei pe cei-l'alți săteni?—și cumū sunt priviți ei de cătră aceștia?

A. Reșaii privescū pe cei-l'alți săteni ca mai săraci, ca mai proști, și în fine ca mai inferiori, pe cândū cei-l'alți îi privescū pe dinșii ca pe nisce ómeni ce n'aũ fostū și nici n'arū fi așa de călcați de nevoi, precumū aũ fostū și sunt ei, foștii clăcași.

B. Reșaii privescū pe clăcași ca mai mici decâtū dinșii, așteptându óreși-care respectū dela ei; clăcașii însă, mișcându-se de ambițiune, consideră pe reșaii ca fudui, și mai rarū li se închină.

§ 59. Se facū căsătorii său înfrățiri între moșneni și cei-l'alți săteni?—și cumū sunt socotite unele ca acestea dintr'o parte și din alta?

A. Căsătorii între reșaii și între clăcași nu se facū, ci fórte rarū se întâmplă, atuncea cândū féta său flăcăulū de clăcașū însușesce ce-va mai alesū, și în acestū casū sunt privite de bune și dintr'o parte și dintr'alta.

B. Se întâmplă legătura de căsătorii între reșaii și clăcași.

§ 60. Ce felū de numi de cinste își dau reșaii său moșnenii unii altora, bună-óra boierū său alt-felū cum-va?

B. Reșaii se numescū : celū mai tinărū pe celū mai bătrânū îi dice «moșule», iarū celū mai bătrânū îi dice celui-l'altū «nepóte». Acumū aũ începutū a se numi «Domnule», ba de este câte unū reșaiū mai bogatū, care se pórtă cu surtucū și pantalonī, ilū numescū «Cucóne».

§ 61. Reșaii său moșnenii aũ ei genealogii scrise, adecă ceia ce se chiamă *spița némului*?—cumū sunt ele făcute?—ce este *butuculū*?—ce sunt *crăcile*?—și care este scopulū acestorū genealogii?

B. Reșaii aũ *spița némului* lorū din satū; pe *spița* se orientéază toți sătenii, în ce chipū s'a împărțitū pământulū; luându ei «bu-

tucul» sau celü întâiu «bătrânü», începü a 'lû împărți. după cumü acelü tată a avutü copii; in spiță se vede căți bătrâni erau înainte in satü și se specifică cumü s'a împărțitü pămîntulü între copiii lorü. Scopulü spiței este a înlătura gâlcevirile ce se nascü între reșai.

§ 65. In satele reșănesci sau moșnenesci, ce însemnéază öre *bătrînü*? — ce însemnéază *moșü*? — și alte cuvinte cu unü înțelesü apropiatü de alü acestora?

B. La reșai însemnéază *bătrînü* tulpina sau vechiulü stăpânü alü unü pămîntü întregü, sau a unei părți din elü. Astü-felü la noi, in satulü Nadișa, a fostü unü soldatü cu numele Iönü Nadișü, care, făcendü vitejie in armata lui Stefanü-vodă celü Mare, i s'a datü proprietatea udată de o apă, care astă-đi este locuită de vr'o 12 sate; și fiindü-că numitulü locuia in satulü chiămatü astă-đi Nadișa, de aceia i-a și datü numele seü. Acesta avendü doi fiü, a împărțitü proprietatea sa in două și a aședatü unü fiü alü seü lingă dînsulü, iarü altulü pe altă parte; și in sfrșitü din fiitü și nepoțiü lui s'aü formatü mai multe împărțeli, cari in urmă s'aü numitü: cutare parte este după bătrânulü cutare. Astă-đi se pomenescü: «bătrânulü» Ionașcu, «bătrânulü» Giurgiü, Stănilă de susü și de josü, Drăgăstanü și alții; aceste sunt numirile cu cari reșaii își spunü in ce parte de locü își are *șurina*. Totü astü-felü e formată și spița satului: ea este unü planü de töte șurinele de pămîntü ale reșaiilorü, împărțite după «bătrâni» de mai susü, și le este de trebuință reșaiilorü mai cu semă cândü între dinșii se nasce vre-o invălmășelă. Cuvintulü de *moșü* pe aicea nu însemnéază altü-ceva decâtü fratele tatei sau mamei, și se mai politicescü reșaii între ei, đicendü celü tinărü la celü că-runtü «moșule». «Bătrânü» se đice numai la ömeni bătrâni și se întrebuinteză in absență, iarü cândü bătrânulü e de față, se đice «moșü».

§ 69. Ce felü de urice, hrisöve sau zapise vechi, aü moșnenii sau reșaii de pe a-colo?—și la cine anume dintre dinșii, bună-öră la popa, la celü mai bătrânü sau la altü cine-va, se păstréză ele?

B. Mai in anii trecuți aü găsitü reșaii de aici din Nadișa unü hrisovü de pe timpulü lui Stefanü-vodă. Acelü hrisovü, scrisü serbesce și pe pergamentü, arată marginile la 12 hotare. Elü se păstréză de celü întâiu și mai de frunte reșaiü.

§ 96. In orî-ce satŭ in deobşte, obicinuescŭ ore sâtenii de a se aduna câte o dată pentru a face unŭ sfatŭ obştescŭ?—cândŭ anume se face acêsta?—unde se face?—cine iea şi cine nu pôte lua parte la unŭ asemenea sfatŭ?—şi in ce chipŭ se aducŭ la indeplinire hotărîrile sale?

A. Se obicinuesce câte-o dată a se aduna satulŭ pentru a face câte unŭ sfatŭ obştescŭ; timpulŭ cândŭ se adună nu se pôte hotărî, nefiindŭ niscai-va vremi defipte; loculŭ unde se adună este la Primăria comunei; la acestŭ sfatŭ potŭ lua parte toţi acei ce au interesŭ, iarŭ ca ascultători pôte fi orî-cine; hotărîrea acestui sfatŭ, după mai multă discuţiă, o dă Primarulŭ.

B. Inainte de vreme se adunau toţi sâtenii să facă sfatŭ, şi a-cea adunare o numiau «cîsla satului», care se făcea in mijloculŭ satului; astă-đi nu mai sunt asemeni obiceiuri.

C. In orî-ce satŭ in deobşte sâtenii se adună de facŭ câte unŭ sfatŭ obştescŭ numai cândŭ sunt alegeri de Primarŭ şi Perceptorŭ. Adunările se facŭ la Primăria. La asemenea sfaturii ieaŭ parte toţi locuitorii afară de nevolnici.

D. Se obicinuesce in casuri comune de se adună sâtenii la Primăria saŭ la biserică după slujbă, pentru a pune la cale trebile satului, luândŭ parte toţi sâtenii, afară de cei rei; se aducŭ la indeplinire hotărîrile lorŭ de câţi-va dintre dînşii, cari sunt aleşi pentru a aduce la indeplinire.

§ 97. Bătrânii satului sunt ei priviţi ca judecători?—cu ce rînduélă judecă dînşii?—şi in ce felŭ de împrejurări anume?

B. Inainte bătrânii erau conducători ai satului in diferite casuri, precumŭ: in judecăţi, împărţeli de pământŭ după o hotărîre de divanŭ etc., şi toţi sâtenii contribuiau la cheltuelii şi li se supuneaŭ cu respectŭ. Astă-đi sunt priviţi ca fără minte.

D. Bătrânii satului sunt priviţi ca judecători, judecândŭ şi împacândŭ certele inre sâtenii.

§ 98. Se întrebuintează ora mijlocitori pentru a împăca neînţelegerile inre ômenii?—cine ii alege?—câţi mijlocitori trebuie să fie?—şi cu ce rînduélă lucrează ei?

A. Mijlocitorulŭ de a împăca orî-ce neînţelegeri inre sâtenii este singurŭ Primarulŭ, iarŭ alţii nici de cumŭ; şi dacă Primarulŭ nu isbutesce a-i împăca, le face lucrări şi-i inainteză la autorităţile in dreptŭ.

B. In certe casuri dintre locuitorii se găsesc doi-trei fruntași, cari sfătuindu-i, ascultă de ei și se împacă.

D. Se întrebuintează la unele pricini mijlocitorii dintre săteni, aleși de cei împicinați pentru a veni la Primăria de a stărua a face pace.

§ 99. Câte feluri de dovezi într'o judecată sunt cunoscute poporului, bună-ora mărturie, jurământul, și altele ?

B. Dovezile cunoscute pînă acum sătenilor sunt : mai întâi jurământul, și alii doilea marturi ce au cunoscință de o cauză orecare.

§ 101. Câte și cari sunt temeiurile, pentru ca cine-va să pótă dice că nu primesce pe un martur ? sub cuvint, bună-ora, că e bețiv ? — e hoț ? — e dușman ? — e rudă cu cei-l'alți împicinați ? — sau ce alta ?

B. Sunt împregturări cari fac pe săteni a respinge pe unii din marturi : cea întâi, se caută să nu fie rudă; apoi să nu fie hoț, sau dușman cu acela despre care atestă.

§ 102. Ore se află omeni, cărora nu li se dă voe de a fi marturi nici într'o judecată ?

B. Sunt omeni cari nu pot fi marturi : mai cu sémă acei ce au tálhărit multă vreme, și acesta o dicit sătenii spuind că : « unulu ca acela și-a perdut de mult sufletul se ».

§ 103. Când jură marturi sau părțile ce se judecă, ore trebuie s'o facă de inaintea crucii, a iconei, cu luminări aprinse ? — sau în ce alt chip se face acesta ?

B. Când jură marturii, trebuie să aibă inaintea lor o iconă sau o cruce; inainte puneau piciorul drept pe un bolovan și se jurau în fața preotului : « ca acesta să mă facă dacă nu spun adevărul ».

C. Judecățile aicea se săvirșesc fără jurământul, ci numai prin martori se dovedesc pe culpabil. In vechime se ducea pe inculpatu la biserică. Acolo aprindend 2 luminări, ilu siltau să pună mâna pe Evanghelie și să jure ; și astu-felu se descoperiau multe adevăruri, pentru că unii din vinovați preferiau mai bine să sufere ori-ce pedepsă, decât să jure.

(Aceste s'au constatat din arătările d-lui C. Botez, în etate de 65 ani, domiciliat în secția Asseului comuna Comănescii, plasa Taslăul de sus).

D. Când se făceau mai de demult jurămintele cu marturi, tre-

buia să se facă în biserică de'naintea icónelor, sau cu psaltirea pe cap; astă-dî se obișnuiesc de a se jura pe petró, pe vite, pe copii și altele.

§ 104. Dacă cine-va a jurat mincinos, ce urmăzează după aceea?

D. Dacă cine-va a jurat mincinos, se întâmplă că se îmbolnăvesc sau îi mor vite, și ómenii se feresc de astă-fel de mincinosi.

§ 105. Femeia se primesc ea să jure sau să fie martură?—când se face acésta?—și cum anume?

D. Intre sáteni mai rar se întâmplă ca femeile să fie chiamate ca marture.

§ 106. Câte feluri de jurăminte sunt pe acolo?—și cu ce cuvinte se rostesc fiecare din ele?

B. Pe aicea sunt mai multe feluri de jurăminte, adecă pentru ca cine-va să fie crezut se jură pe ochi, pe viață, pe norocul se și ală copiilor, dice «dău», și în fine se jură cum e mai reu să fie pedepsit de Dumnezeu.

D. Sunt mai multe feluri de jurăminte, precum: pe sfânta cruce, dicend că așa să 'i ajute dacă nu spune drept; pe viul Dumnezeu; să n'ajungă a-casă sănătos; «să nu am parte de ce mă rog la Dumnezeu»; să nu 'și vedă copii, și altele.

§ 107. Se obișnuiesc óre ca să se caute vre-unu lucru furat sau un om ascuns prin casele aceloră asupra cărora cade bănuéla?—și cum se urmăzează într'o asemenea împrejurare?

C. Aicea când se fură vre-unu obiect dela cine-va, păgubașul, cu invoirea autorității locale, asociat d'unu vătășel sau doi, are dreptul d'a-și căuta obiectul furat la ori-ce persóne la cari arú avé prepus. Mergend deci pe la domiciliurile aceloră, caută: prin poduri, sub pat, în pivniță, în stoguri de fin, etc.

D. Se obișnuiesc pe la sáteni de cantă prin case când li se fură ce-va, făcend astă-fel de căutare pe ascuns, fără să scie nimeni; iarú când găsesc lucrul furat, atunci dá pe față la ce ca-á l'au găsit.

(Va urma)

PORTRETULŪ LUI STEFANŪ CELŪ MARE.

Scrisóre cǎtrǎ fie-mea **Julia B. P. Hasdeŭ.**

(Fine.-Veđi Nr. 2).

Şedinţa dela 28 Noembre n'a adusŭ nici o luminǎ nouǎ.

Din contra, eŭ amŭ mai adausŭ atunci încă unŭ temeiu la bǎnuielele mele anteriore; dar in acelaşi timpŭ m'amŭ arǎtatŭ gata a imbrǎ-ţişa opiniunea colegilorŭ mei, dacǎ, aşedǎndu-se pe o probǎ ore-care solidǎ, ea va inceta de a fi o simplǎ c red in ŭă. Iatǎ cuvintele mele, aşa dupǎ cumŭ le resumǎ procesulŭ verbalŭ alŭ şedinţei :

« Abia ieri amŭ observatŭ cǎ in Evangeliulŭ dela Homorŭ evangeliştii « sunt zugrǎviţi pe o paginǎ a pergamenei, alŭ cǎrii dosŭ este lǎsatŭ « albŭ nescrisŭ. Acesta dovedesce cǎ evangeliştii sunt zugrǎviţi din or- « dinulŭ lui Stefanŭ. Nu este insǎ ast-felŭ cu portretulŭ lui Stefanŭ. Elŭ « este zugrǎvitŭ pe o foiǎ care e scrisǎ in dosŭ. In alte Evangelie ma- « nuscrite din secolii alŭ XVI şi XVII, vedŭ cǎ la finea volumulŭ se « lasǎ mai tot-d'a-una cǎte o foiǎ albǎ pentru adnotaţiuni posteriore, « cumŭ este de exemplu in Evangeliulŭ dela S-tulŭ Nicolae din Iaşi. Nu « suferǎ indoialǎ aşa dar cǎ portretulŭ Domnescŭ din Evangeliulŭ dela « Homorŭ este posteriorŭ epoeiŭ lui Stefanŭ. Se vede cǎ unŭ cǎlugǎrŭ a « gǎsitŭ aci o paginǎ albǎ, şi a zugrǎvitŭ pe unŭ Domnŭ; susţinŭ darǎ « cǎ loculŭ unde este portretulŭ acesta, in timpulŭ lui Stefanŭ-vodǎ rǎ- « mǎsesse o paginǎ albǎ. In orŭ-ce casŭ, artistulŭ care a lucratŭ din « ordinulŭ lui Stefanŭ ŭ-arŭ fi pusŭ portretulŭ seŭ la inceputŭ şi nu la « fine, saŭ ŭ-arŭ fi rezervatŭ o foiǎ intrǎgǎ albǎ. Pinǎ cǎndŭ nu mi se va a- « rǎta unŭ manuscrisŭ cu portretulŭ donatorulŭ la fine, eŭ nu potŭ « admite sǎ fie Stefanŭ-vodǎ. In Occidentŭ existǎ multe manuscrise cu « figura donatorulŭ, dar acestǎ figurǎ vine tot-d'a-una inainte. Uniculŭ « argumentŭ ce existǎ pentru Stefanŭ, este concordanţa inre cele trei « portrete : dela Homorŭ, din Iaşi şi dela Putna. In sǎ trebue sǎ mai declarŭ « cǎ portretulŭ muralŭ dela Iaşi nu pŕte fi luatŭ in consideraţiune, fi- « indŭ-cǎ acolo portretulŭ Eudochiei alǎturea cu Bogdanŭ este unŭ « anacronismŭ. Eudochia era sora şi fiica principilorŭ dela Kiew din « familia Olelcovici. In cronicǎ se spune cǎ Eudochia a muritŭ la a- « nulŭ 1468, aşa dar inainte de anulŭ 1475, cǎndŭ a inceputŭ a se « clǎdi biserica dela Iaşi ; prin urmare icŕna muralǎ din biserica « S-tulŭ Nicolae nu pŕte fi autenticǎ, ci trebue lǎsatǎ afarǎ din com-

«binațiune, rămânându singurū numai portretulū de pe patrafirulū de-
«la Putna. Așū voi însă să vedū patrafirulū acesta, dacă nu cum-va figura
«este posterioară inscripțiunii; acolo se află și alte figure de ale sântilorū,
«și ușorū s'arū puté distinge. Cătū de imperiosū a fostū ca
«să examinămū Evangeliulū dela Homorū după ori-
«ginalū, totū așa de imperiosū arū fi să examinămū
«și patrafirulū după originalū.»

D. Dimitrie Sturdza a înțelesū perfectamente natura opozițiunii
mele, cândū a pusū capētū discuțiunii din acea ședința printr'unū
căldurosū indemnū la cercetări ulterioare.

D-sa a spusū anume :

«In fine, putemū dice că amū dori să posedămū argumente
«tarī, că portretulū din tetravangelū e alū lui Stefanū celū Mare. In a-
«céstă privire orī-ce îndoielă s'arū precurma, cândū amū afla unū por-
«tretū cu o inscripțiune certă. Darū chiarū cumū staū astăđi lucrurile,
«presumpțiunea puternică e pentru și nu in contra lui Stefanū celū
«Mare, totū astū-felū precumū arū fi cândū tetravangelulū nu arū mai
«avé altă notiță decâtū inscripțiunea dedicatore. Acesta însă nu ne
«légă ca să stămū locului, să nu mai cercetămū și să împingemū
«mai departe investigațiunile nōstre. Opiniunea i-
«solată a unū eruditū ca d. Hasdeū *ne împinge din*
«*contra la cercetări amănunte și imediate.*»

Peste douē septēmāni, in procesulū verbalū alū Academiei Ro-
māne din ședința dela 11 Decembre, noi citimū :

«D. Sturdza a fostū de curīndū la Iași, a visitatū biserica St. Nicolae,
«și s'a convinsū că portretele murale de acolo sunt de o dată poste-
«riorā lui Stefanū celū Mare. Acesta o probéază forma literelorū din in-
«scripțiunii, deosebită de forma literelorū din inscripțiunea de pe pétră
«dela ușa bisericeī. Apoi pe lingă portretele lui Bogdanū, alū lui Ste-
«fanū și alū Eudoxiei, mai sunt și alte portrete, precumū alū Ana-
«stasiei, dōmna lui Duca-vodă. E posibilū că, cândū se va rădica ca-
«fasulū, se va descoperi și portretulū lui Duca saū alū lui Dabija-vodă.
«După alū duoilea cafasū mai este și portretulū lui Antonie Rosetū cu
«Dōmna și trei feciori. In altarulū din drepta este unū mormintū, pe
«care d. Sturdza ilū crede a fi alū lui Antonie Rosetū. Tōte aceste
«portrete posterioare, și mai alesū inscripțiunea gre-
«cécă de lingă portretulū lui Stefanū-vodă, probéază
«că avemū a face cu portrete posterioare.»

D. Sturdza a constatatŭ astŭ-felŭ *de visu* ceia ce eŭ susținusemŭ din capulŭ locului *a-priori* despre lipsa de ori-ce valŭre a portretului ștefanianŭ dela Sf. Nicolae. Peste cŭte-va ŭile, a confirmat'o ŝi mai limpede d. Alexandru Xenopolŭ, atrŭgŭndu-mi atențiunea, printr'o epistolă, asupra a doă pasage din Cronicile Moldovei (*Letopis.*, ed. I, t. 2 p. 16 ŝi 20), de unde rezultă cŭ tŭte picturile din acea biserică s'aŭ executatŭ fŭrte tŭrŭiŭ, nu înainte de principii Antonii Rosetŭ ŝi Duca, adecă pe la finea secolului XVII.

Așa dară, după atăta tŭrŭgăială, în locŭ de a se găsi vre-o probă decisivă contra obiecțiunilor mele, iată cŭ, din contra, despărea cu desăvârșire principalulŭ punctŭ de argumentațiune alŭ aceloră ce mŭntineau cŭ imaginea din Evangeliarulŭ dela Homorŭ represintă pe marele Ștefanŭ.

Ce le mai remănea ŭre? Patrafirulŭ dela Putna, atăta ŝi nemicŭ mai multŭ, despre care toți vorbiau numai de pe aŭdite.

Intr'o asemenea stare de lucruri devenise imposibilŭ, celŭ puținŭ într'unŭ modŭ academicŭ, de a rosti cine-va o sentință definitivă. Tocmai atunci însă Comitetulŭ dela Iași, instituitŭ pentru erigerea statuei lui Ștefanŭ, zoria pe membrii Academiei de a se pronunța într'unŭ felŭ sau într'altulŭ, de vreme ce chipulŭ celŭ de bronzŭ alŭ eroului, în ori-ce casŭ, nu putea să fie cu barbă ŝi fără barbă totŭ-o-dată. Ei bine, pe cŭndŭ după prima ședință, la care eŭ nu asistasemŭ, toți cei presinți aŭ fostŭ «ne-barbiști», după cumŭ îi botéză unŭ glumețŭ dela *Românulŭ*, astŭ-felŭ cŭ se ŝi telegrafiasc de urgență sculptorulŭ dela Paris de a-și intrerumpe lucrarea,—de astă-dată, fără a se lua vre-o decisiune care să trecă în procesele verbale, aprŭpe toți Academisti, dd. Sturdza, Alexandri etc., iarŭ dintre corespondenți d. Tocilescu, aŭ autorisatŭ pe acelŭ Comitetŭ, printr'o scrisŭre colectivă, de a lăsa statua cu barbă. Mai în scurtŭ, acumŭ toți aŭ începutŭ să bŭnuiască. Dacă o spuneau ori n'o spuneau, puținŭ îmi impŭrtă; destulŭ cŭ bŭnuiala se manifesta în faptă. Nu mai eramŭ eŭ singurŭ.

Acăstă situațiune a duratŭ pînă la ședința dela 24 Ianuarii. Atunci ŝi numai atunci, după unŭ șirŭ de laborioșe cercetări, provocate prin opoșițiunea mea, s'aŭ produsŭ la lumină, adunate în fa-

vórea portretului celui fără barbă, mai multe probe așa și așa, între cari una bună.

Iată cum se începe procesul verbalu din acea ședință :

«D. Secretarū generalū presintă Academiei pe d. Bucevschi, artistū pictorū, carele a bine-voitū a aduce copiele de portrete de Domni, «făcute în Bucovina și Iași și proprie a servi Academiei la desbaterile a-
«supra portretului lui Stefanū celū Mare.»

Copiele în cestiune se află actualmente pironite pe părății salei de ședințe a Academiei Române. Despre cele dela Iași, nu e trebuință nici măcarū de a mai vorbi. E remarcabilū numai portretulū lui Stefanū dela monastirea Voronețū în Bucovina; dar elū nu pré sémēnă cu celū din Evangeliarulū dela Homorū : nu numai că are barbă, de și puțină; nu numai că ochii sunt căprii deschiși, iar nu albaștri; ci încă ne mai presintă unū nasū cam încovoiatū, nu dreptū. Pe lângă acēsta, deși d. Bucevschi a afirmatū în cursulū ședinței că portretulū dela Voronețū e fórte vechiū, totuși o dovadă sigură nu există. În același chipū, d-sa a afirmatū numai, fără însă ca s'o probeze, cumcă portretulū stefanianū celū bārbosū dela Bădeuți «a fostū zugră-
«vitū de unū bietū zugravū, care și ați trāesce dōrā la Siretū». În fine, d. Bucevschi a mai adusū o copiā după unū portretū muralū dela Homorū alū lui Petru Rareșū, care cu celū din Evangeliarū nu sémēnă, da; nu sémēnă însă aprópe totū pe atāta pe câtū nu sémēnă cu elū nici celū stefanianū dela Voronețū. În scurtū, copiele și afirmațiunile d-lui Bucevschi nu lāmurescū nimicū.

Amū spusū mai susū, că din cele multe probe, grāmădite în acea ședință, una a fostū bună.

Iată'o anume, după procesulū verbalū :

«D. *Tocilescu* supune Academiei patrafirulū, aflatū în Museū și adusū «aci acumū cincī anī dela Dobrovățū. Asemenea depune la privirea A-
«cademiei și unū epitafulū dela aceiași monastire. A datū de ele cu o-
«casiunea fotografiării unorū odâjdie pentru d. Leconte, architectulū re-
«stauratorū alū Curții de Argeșū. Pe patrafirū este portretulū
«cusutū alū lui Stefanū și alū Dómnei Maria. Acesta
«sémēnă multū cu celū din Evangeliarulū dela Ho-
«morū. Este fără barbă, blondū, cu fața bucalată...»

Fără multe cuvinte, acestŭ prețiosisimŭ portretŭ de pe patrafirulŭ dela Dobrovățŭ, însoțitŭ de o înscricțiune fôrte clară Ιω ΣΤΕΦΑΝ ΗΘΕΒΟ(ΑΑ), iată' lŭ în *fac-simile* :

Fața cu silințele cele meritôse, dăă nu totuam fericite, pe cari

și-le-a dat d. Bucevschi pentru a urmări pe la biserice chipurile murale ale marelui Stefan; față însă mai cu seamă cu portretul celălalt cusut dela Dobrovăț, a cărui perfectă autenticitate e mai pe sus de controversă; eu m'am bucurat, m'am bucurat mai mult ca ori-cine, și această bucurie o resumă procesul verbal în următorul mod :

«D. *Hasdeu* reamintese cursul debaterilor dela originea lor și, după ce desfășură *status causae*, arată că cestiunea a făcut un pas decisiv. D-lui se felicită că s'a opus tesei susținute de Academia pe temeiul Evangeliarului dela Homor. Iată acum avem numeroase documente nouă, cea ce probază adevărul acelei cugetări a lui *Car-men Sylva* că : «o critică bună este o bicuire care te face să te arunci înainte». Dintre toate aceste documente, patrafirul dela Dobrovăț este cel mai isbitor. Cu el, lumina se face așă aproape deplină...»

Acest patrafir fiind descoperit de d. Tocilescu, îți mărturisesc, Lilico dragă, că plăcerea mea a fost cu atât mai viuă, căci altă dată, pe când tu erai de tot mitică și nu puteai încă să înveți carte, eu urmăream studiile acestui tinăr aproape cu aceeași fericire, cu care astăzi urmăresc pe ale tale, cea ce nu mă impedează, negreșit, ba înca mă îndemnă chiar de a te mustra din când în când, din dorință de a te vedea din ce în ce mai forte.

Patrafirul dela Dobrovăț are o dublă importanță : prin necontestabila sa autenticitate, el servește a controla și confirma pe acela dela Putna, prin care la rindul său se completează pînă la un punct, de oră ce lui îi lipsese o indicațiune cronologică, pe când acela-laltu are o dată precisă : «anul 1500».

Așa dară, conchidându *grosso modo*, imaginea din Evangeliarul dela Homor ne dă pe Stefan cel Mare ; acuma însă cată să stabilesc o rezervă capitală.

Toate observațiunile mele din primele ședințe ale Academiei : despre diferența tehnică între culorile întrebuințate la Evangeliști și între cele din portret ; despre zugrăvirea lui din dosul unei pagini scrise, în loc de a i se consacra o foie întrăgă *ad-hoc* ; despre așezarea lui cea insolită la coda cărții, pe când trebuia să fi fost în

capŭ, înainte de Evangeliulŭ lui Mateiŭ; (1) despre neisprăvirea lui față cu declarațiunea lui Ștefanŭ că dăruiesce «unŭ evangeliarŭ gata»; pină și aceia despre lipsa expresiunii de viclenie, care formăză o trăsură esențială în caracterulŭ marelui principe; (2) tôte remănŭ nesguduite prin descoperirea patrafirului dela Dobrovățŭ.

Din contra, acestŭ patrafirŭ, în concordanță cu celŭ dela Putna și cu portretulŭ muralŭ dela Voronețŭ, mai întăresce acele observațiuni; și iată cumŭ :

Ștefanŭ celŭ Mare era blondŭ, *flavicomus*, unŭ adevăratŭ «fētŭ-logofētŭ cu plete de aurŭ»; dar nu avea ochi albaștri. Pe ambele patrafiruri, ca și pe murulŭ dela Voronețŭ, noi îlŭ vedemŭ cu ochi căprui, moldovenesce căprui, «aux yeux bruns», «*schwarzgelbäugig*» sau «*gelbbraunäugig*», deși primii doi artiști aveaŭ la dispozițiune ată albastră, iar celŭ alŭ treilea văpsea albastră. Ochii albaștri ne întimpină numai și numai în Evangeliarulŭ dela Homorŭ. Dacă portretistulŭ de acolo arŭ fi lucratŭ de pe natură, dacă elŭ măcarŭ arŭ fi vădŭtŭ vre o dată pe marele Ștefanŭ, cu atâtŭ mai virtosŭ dacă arŭ fi zugrăvitŭ din ordinulŭ principelui, e peste pôte să-l fi schimbatŭ tocmai culórea ochilorŭ. Ce-va mai multŭ, e fórte a-nevoie a se crede o asemenea schimbare chiarŭ din partea unui contimporanŭ, căci l'arŭ fi risŭ cei-l'alți Moldoveni, dintre cari mulți vorŭ fi privitŭ de Domnulŭ lorŭ în față, unii vorŭ fi tremuratŭ de'naiutea călătorei eroului. Tôte acestea se explică însă, din dată ce vomŭ admite o copiază posterióră după unŭ originalŭ mai vechiŭ, și anume o copiază nu după unŭ portretŭ muralŭ, în care din cauza volumului culórea ochilorŭ lesne se distinge, ci după unŭ altŭ manuscrisŭ iluminatŭ, unde în miniatură se vorŭ fi ștersŭ din ochi cele două punctulețe ce trebuiaŭ să fi fostŭ brune.

(1) Ca specimenŭ slaviciŭ din acea epocă, a se vedé manuscrisulŭ No. 153 din Colecțiunea Curzon în British Museum din London, unde este reprezentată întréga familiă a țzarului bulgărescŭ Alexandru pe două foii, ambele înainte de textulŭ Evangeliuluiŭ.

(2) Iată cumŭ, între alți, îlŭ descrie la 1514 unŭ ambasadorŭ polonŭ într'unŭ memoriŭ adresatŭ Papei Leone X (*Acta Tomiciana*, t. 3, p. 171): «erat enim vaferrus, sardonius, varius, strenuus et magnanimus, ob que a teneris appellabatur *vulpes astuta*...»

Și atunci se mai lămurește totu-o-dată pe deplin, fără a fi nevoie de vre-unul comentariu, deosebirea de ornamentațiune între legătura cărții așa cum se represintă în portretu și între legătura cea reală, de vreme ce cea de'tăiu nu este decât o simplă copią, ca și imaginea întrégă.

Fiindü că vorbimü despre legătura Evangeliarului dela Homorü, sum datorü a indica aci o eróre, care s'a furișatü în tóte desbaterile Academiei Române. Luându-se după o scripare din vedere a venerabilului episcopü Melchisedecü, toți vü repetatü, că manuscriptulü a fostü legatü la 1477, numai cu patru ani în urma scrierii codicelui la 1473. A doua zi după ședința dela 24 Ianuariü, examinându însümü acea legătură împreună cu dd. Sturdza și N. Ionescu, eü m'amü incredințatü că eruditulü prelatü s'a înșelatü cu vr' o de ce ani, căci data în inscripțiune sună : ВЪ ЛѢТѢ СЪСЧУЕ. НО. К., adică : «în anulü (dela zidirea lumii) 6995 Noembre 20», ceea ce face după computulü slavo-bizantinü alü erei creștine anulü 1486, iarü nici decumü 1477. Evangeliarulü darä s'a legatü peste trei-spre-deci ani și mai bine după ce s'a scrisü. Dacă portretulü s'arü fi făcutü sub Stefanü celü Mare, voiü să diem între anii 1477-1486, înainte de legarea volumului, óre n'arü fi fostü mai multü decâtü de ajunsü unü asemenea intervalü pentru a nu se lăsa neterminatä tocmă imaginea principelui ?

Deci :

Portretulü lui Stefanü celü Mare din Evangeliarulü dela Homorü s'a lucratü de unü altü artistü decâtü cele-l' alte iluminațiuni de acolo, fiindü începutü și neisprăvitü pe o foiă remasă albă la finea volumului, deja după mórtea principelui, prin urmarea dela 1504 încóce, de cătră vre-unü călugărü, împinsü la acésta de propria sa bună-voință și utilizându o miniatură mai veche.

Portretulü muralü dela Voronețü fiindü dintr' o epocă nedeterminatä și rëu executatü; portretele cele cusute de pe ambele patrafi-ruri fiindü fórté neperfecte, abia numai aproximative, din cauza materialului de care s'au servitü artistii; portretulü din Evangeliarulü

dela Homorū fiindū o copiă posteriōcă după unū originalū cam deterioratū; resultă dară că : unū bunū portretū alū lui Ștefanū celū Mare ne lipsesce de o cam dată.

Noi scimū acuma, că eroulū era bālanū cu plete aurie, că avea ochi căprui și unū nasū lungū mai multū dreptū, că era bucālatū la față și cu o frunte deschisă ce-va bombatā, că avea frumoșe sprincone arcate și purta musteți mici; in fine, că nu era bārbosū; dar expresiunea totală, sufletulū figurei, acea fisi o n o mi ā pe care adesea o determinā unū singurū punctū sau o liniuță, acēsta nu scimū.

Pînă și statura lui Ștefanū remāne problematică. Pe portretulū din Evangeliarū elū pare a fi naltū; pe cele doue patrafiruri și pe murulū dela Voronețū, nici naltū, nici scurtū; in cronicile moldovene ni se spune că era «omū nu mare la statū», și chiarū «omū micū» (*Letopis.*, 1-a ed., t. 1 p. 145, t. 2 p. 199); pe cāndū călătorulū polonū Martinū Strykowski ne povesteste, din contra, că la 1574 elū a vėdūtū in Bucuresci, in palatulū domnescū, fiindū pofititū la unū prāndū de Alexandru-vodā Mircea, «portretulū lui Ștefanū cu o «corōnă regalā și unū toiagū in mână, de n a l t ā s t a t u r ā (wzrostu «wysokiego» (*Archiva istoricā*, t. 2 p. 8). Pe cine 6re sā credemū?

Față cu cele multe umbre de necertitudine, cari mai astēptā incā o luminā ulteriōrā, eū unulū sum departe de a mustra Comitetulū dela Iași pentru că a lāsātū statua lui Ștefanū după tipiculū celū uscățivū și bārbosū de mai 'nainte. Unulū și același individū p6te fi grasū ori slabū după impregiurări. Cātū despre barbā, apoi din cele de mai susū tu te-ai pututū incredința de ja, Lilico dragā, că acea a vitėzului Moldovei s'a apėratū cu o b ā r b ā ț i ā demnā de acela ce se dice că a purtat' o. Marea majoritate, apr6pe unanimitatea Academiei Romāne, a trebuitū s' o smulgā firū cu firū, palpitāndū ca nu cum-va noue fire sā resarā in loculū celorū smulse. Și minune ! tocmai in ultima ședință, doi «ne-barbisti» de frunte, dd. Urechia și N. Ionescu, s'au declaratū de o dată pentru unū elasticū *mezzo termine* intre b a r b ā și n e - b a r b ā : Ștefanū celū Mare — au dișit d-lorū—pare a fi fostū numai s p ā n a t e c ū.

Comitetulū dela Iași, prin urmare, e cu atātū mai scusabilū, cū

câtă culórea părului, deosebirea cea mai ostensibilă între tipicul vechi  și între cel  nouă, nu se p te represinta intr' o statu . Cea ce nu se scus  ins , este ridicolul, pe care unele organe de publicitate s' au incercat  să arunce asupra desbaterilor academice despre portretul lui Stefan  cel  Mare. Nici o dată o Societate literară n' a fost  mai cu tact , mai r bduri , mai nep rtenitoare, mai persistente in limpedirea unei probleme; și rare-ori s' a presintat  o problemă, care să fi meritat  mai mult  simpatia din partea na iunii. Pentru noi, Stefan  cel  Mare este un  tată. Să nu fi fost  mintea și bra ul acestui semi-de , România și p te jumătatea Europei erau de-mult  strivite sub iataganul lui Mahomet  II și al lui Baie-zid  Fulgerul . Ei bine, este ore permisă copiilor celor  postumi de a nu dori să cunosc  și să păstreze portretul unui t a t  ?

Tu mă 'n telegi, Lilico drag ; m  'n telegi ca fică și ca Rom n ; mul i ins  n' au in teles  Academia...

C nd  vei mai visa dar  pe marele Stefan , și e bine sub cerul  străină să visezi mere  luceferii trecutului nostru națională, vis z -l  de astă-dată fără barb , sau cel  pu in  — după dorin a scumpilor  mei colegi dd. Urechia și N. Ionescu—vis z -l  sp natec . Și fiind-că am  nemerit  in regiunea visului, nu vei fi departe de adev r , dacă vei visa pe sublimul  vit z  sub o figur  leonin : cu o c m  auros  de le ; cu ochi g lbu  de le ; cu un  nas  lung , drept , pu in  sumes  in virf , pogorind  dela o frunte lată pe fa a cea plină a leului.

Te sărută.

H.

OPERELE D-LUI B. PETRICICU-HASDEU

1. *Vieta și scrierile lui Luca Stroieț*; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
2. *Filosofia portretului lui Tepeșu*; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. *Analise literare externe*; Wolf, Raicevici, Eutropius, Palaușov etc. București, 1864, în 16 *Epuisé.*
4. *Micuța*, o navelă satirică; București, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. *Ión Vodă celui cumplitu*; cu unu portretu și 10 gravure; București, 1865, în-8. pagine 246. *Epuisé.*
6. *Schylock, Gobseck și Moise*; studiu literar; București, 1866, în-8.
7. *Talmuț*; studiu filosofic; București, 1866, în-8.
8. *Industria națională față cu principiul concurenței*; studiu politico-economic; București, 1866, în-8.
9. *Răsvan-Vodă*; dramă istorică în 5 acte în versuri; București, 1868, în 8.
10. *Istoria toleranței religioase în România: protestanți, catolici, mahometani, lipoveni și jidani*, edițiunea 2, București, 1865, în 8. — Prețul 2 franci; pe hârtia velină — 3 franci.
11. *Satirulă*, diară umoristică; București, 1866, în fol. *Epuisé.*
12. *Arhiva istorică a României*; București, 1865—1867, în 4, 4 tomuri mari; prețul 40 franci.
13. *Poesii*; București, 1873, în 8.
14. *Istoria critică a Românilor*; tomul 1-iu, a 2-a edițiune. Tomul i sub presă— în-4 mare în-2 colone fără linie. Prețulu tomul 1 — 24 franci.
15. *Principie de filologia comparativă*. Cursu ținutu la Facultatea de Litere din București. Au eşit numai patru lecțiuni. pag. 108. — 4 franci. Pe hârtia velină 6 franci.
16. *Fragmente pentru istoria limbii române. Elemente Dacice. I. Ghiuj.*— București, 1876, în-8, pe hârtia velină, tipăritu în 100 exemplare, 3 franci.
17. *Fragmente pentru istoria limbii române. Elemente Dacice. II. Ghiob.* — București, 1876, în-8, pe hârtia velină, tipăritu în 100 exemplare. — 3 franci.
18. *Baudouin de Courtenay și dialectulu slavo-turanicu din Italia.*— *Cum s'au introdusu slavismele în limba română?* — Notiță lingvistică.— București, 1876 în-8, pe hârtia velină, tipăritu în 100 exemplare. — 2 franci.
19. *Dina Fılma. Gotii și Gepizii în Dacia.* — Studiu istorico-lingvisticu, București, 1877, în-8, pe hârtia velină, tipăritu în 100 exemplare. — 2 franci.
20. *Columna lui Traian.* Revista mensuală pentru istoria, lingvistică și psihologia poporană. 7 tomuri.
21. *Trei crai dela Resăritu*; comediă în 2 acte. București, 1879, în-16 2 franci.
22. *Originile Craiovei 1230—1400.* București, 1878, în-8 4 franci.
23. *Cuente den bătrâni.* Tom. I. Limba română vorbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvisticu; 448 pag. în 8 maj.
24. *Cuente den bătrâni.* Tom. II. Cărțile poporane ale Românilor în secolul XVI. Studiu de filologie comparativă. Pagine XLVI și 768 în-8 maj.
25. *Cuente den bătrâni.* Suplementu la tomul I. Controverse. Pagine a—u și CX în 8 maj.
26. *Cuente den bătrâni.* Tom. III. Istoria limbii române. Făsc. I, pag. XVI, 160.